

HERODOTOS'TA KÜÇÜK ASYA PERS KRALİYET YOLU: DİĞER ANTİK YAZARLARINKİ İLE KARŞILAŞTIRILARAK İNCELENMESİ VE AÇIKLANMASI

Muzaffer DEMİR*

Öz

Hititlerin başkenti Hattuša'dan Batı Anadolu'da Millawanda (Miletos?) ve Apaşa (Ephesos?) kentlerine kadar uzanan ve MÖ XIII. yy.'a tarihlendirilen bir yol sisteminin varlığı özellikle II. Murşili dönemine ait çivi yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Bu yol ağı Perslerin MÖ 547 yılında Lydialıların başkenti Sardeis'i ele geçirmeleri ve burasını Batı Anadolu'da satraplık merkezi yapmalarıyla çok daha önemli hale gelmiştir. Pers kralı Büyük Kyros (MÖ 560-530) ve I. Dareios (MÖ 522-486) dönemleri itibariyle başlangıç noktası Sardeis olmak üzere doğuda başkent Persepolis'e kadar uzanan bu yol ağının siyasi, yönetsel ve ticari maksatlarla iyileştirildiği ve bu sebeple de "Pers Kraliyet Yolu" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Konuyla bağlantılı Pers kaynakları yetersiz kaldığından, bu yol sistemiyle ilgili verilerin çoğu genelde Hellen ve kısmen Romalı yazarlardan elde edilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu çalışmada temel olarak Herodotos, Ksenophon, Cicero ve Strabon'un eserlerinde ve de Historia Augusta'daki Hadrianus'un biyografisinde geçen ilgili metinler karşılaştırılarak Pers Kraliyet Yolu güzergâhları hakkında değerlendirmeler yapılacak ve üzerinde aktarmalı posta sistemi işleyen Kraliyet Yolu'nun ana güzergâhıyla ilgili önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Pers Kraliyet Yolu, Herodotos, Ksenophon, Strabon, Cicero.*

Abstract

Persian Kingdom Road of Asia Minor in Herodot: Its Analysis and Explanation as Compared to Other Ancient Writers

It can especially be understood from the cuneiform documents of Murşili II period that there existed a road system dated to the XIII th century BC, which extended from Hattuša, the capital of the

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muğla. E-posta: dmuzaffer@mu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7270-2317

Bu çalışmanın bir özeti, Türk Tarih Kurumu tarafından 27-28 Nisan 2017 tarihleri arasında T.C. Hitit Üniversitesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları (Yollar ve Köprüler) Sempozyumu'nda sunulmuştur.

(Makale Gönderim Tarihi: 27.02.2020 - Makale Kabul Tarihi: 19.11.2020)

Hittites, to the cities of Millawanda (Miletus?) and Apaša (Ephesus?) in Western Anatolia. This road network became much more important when the Persians took over the capital of the Lydians, Sardis, in 547 BC and made it a satrap center in Western Anatolia. This road network, starting from the central Sardis and extending to Persian capital, Persepolis, in the east, was healed with political, administrative and commercial purposes during the reigns of Persian kings, Great Cyrus (560-530 BC) and the Darius I (522-486 BC) and as a result of this it was called as “The Persian royal road”. Since the Persian sources related to this subject are insufficient, most of the data related to this road system is obtained and interpreted from the ancient Greek writers in general and from the Roman writers in partial. In this study, we will compare the texts about the Persian royal road and try to make a suggestion for the main route over which the express mail service operated by mainly referring to the related works of Herodot, Xenophon, Cicero and Strabo as well as the biography of Hadrian in *Historia Augusta*.

Key words: Persian royal road, Herodot, Xenophon, Strabo, Cicero.

Giriş

Eski Anadolu'daki yol ağlarının varlığı Akad, Asur ve Hitit dönemlerinden itibaren delillendirilebilmektedir. Akad kralı Sargon (MÖ ca.2334-2279) ve torunu Narām-Sîn'in (MÖ ca.2254-2218) Anadolu'ya seferler düzenledikleri ve bu bağlamda özellikle Sargon'un Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde ticaret yapan Akadlı tüccarları himayesi altına aldığı bilinmektedir. Her ne kadar elimizdeki deliller yetersiz olsa da, Akadlı kral ve yerel yöneticilerinin gerek seferleri sırasında gerekse Akadlı tüccarlarla ve Anadolu'da ticaret yaptıkları kent yöneticileriyle haberleşmek için yol ağlarını kullandıkları anlaşılmaktadır.¹

Asurlu tüccarların da MÖ II. binyılın başlarından itibaren Anadolu ile oldukça yoğun bir ticaret yaptıkları, Kültepe/Kaniş *kārumunda* gün yüzüne çıkarılan çok sayıda kil tablet üzerine yazılı kontratlar ve yazışmalar sayesinde bilindiğinden, Assyria'nın merkez bölgesi (Kuzey Irak) ile Güney Doğu ve İç Anadolu arasındaki yol ağlarının sadece askeri değil ticari ve haberleşme amaçlı olarak kullanıldığı kesinleşmiştir.² Aslında Asurlular, egemenlikleri altına aldıkları eyaletleriyle iletişimi sağlamak için Perslerden de önce birbirleriyle bağlantılı Kraliyet yolları inşa etmekle kalmamış, bunlar üzerinde posta istasyonları ve ulaklarıyla etkin bir şekilde çalışarak işleri kolaylaştıran aktarmalı hızlı posta sistemi geliştiren ilk uygarlık olmuştur. Bununla ilgili deliller ise Yeni-Asur (MÖ 912-612) döneminden gelmektedir.³ Yeni-Asurlular, Kraliyet Yolu için *hül šarri* veya Babil dialektinde *hārran šarri* veya *girri šarri* tabirlerini kullanmıştır ve

¹ Sargon'dan itibaren eski Akadca arşiv mektupları günümüze kadar ulaşmıştır (Vulliet 2011, s.487-489). Bu mektuplardan edebi nitelikte olanları ve genel kaynakça için ayrıca bkz. Oppenheim 1967, s.71-72, 201-202.

² Larsen 1982; Oguchi 1999; Şahoğlu 2005; Palmisano 2017.

³ Radner 2014; Aster 2015, s.282-283. Yeni-Asur posta sisteminin iyi kullanılamamasının sebepleri de tartışılmıştır (Levine 1989, özellikle s.81, 89-90). Levine, Güney Assyria'da (Kuzey Irak Süleymaniye yakınlarında) Zamua bölgesini kapsayan Yeni-Asur Yol Kılavuzu ile ilgili çalışmasında, kılavuzun normalde 11 günde alınması gereken 11 yol istasyonundan (*mardīustan*) bahsettiğini ancak 14 gün sürdüğünü ve bunun sebebinin de yolların bazı kesimlerinin kötü olmasına binaen bazı mesafelerin bir günden fazla sürmesinden kaynaklandığını tartışmaktadır.

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

bu yolun inşası ve genişletilmesiyle ilgili en yoğun çalışmalar III. Salmaneser (MÖ 859-824) ve III. Tiglatpileser (MÖ 745-727) dönemlerinde gerçekleştirilmiştir.⁴ Bu çalışmamızın ana konusunu oluşturan⁵ Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu'nun Asurluların başkenti Nineveh üzerinden giden bir kolu da bulunmaktaydı⁶ ve bu kolun aşağıda öngöreceğimiz Pers Kraliyet Yolu'nun ana güzergâhının Nusaybin-Mardin-Diyarbakır-Malatya-Kayseri hattı ile aynı olma ihtimali yüksektir.

Batı Anadolu'nun liman kenti Ephesos ve/veya satraplık merkezi Sardeis'ten başlayan Pers Kraliyet Yolu'nun izleriyle ilgili en erken deliller Hitit kralı I. Şuppiluliuma (MÖ ca.1344-1322) döneminden gelmektedir. Konuyla ilgili çivi yazılı belgeler, onun iktidarından itibaren başkent Hattuşa'nın bulunduğu İç Anadolu'dan batıda Ege limanlarına kadar uzanan bir yol sistemine işaret etmektedir. Bu belgelerden ilkinde, I. Şuppiluliuma'nın başkenti Apaşa (Ephesos) olan Arzawa seferinden geri dönerken yeniden inşa edilmesini emrettiği Waliwanda ve Şallapa yerleşimleri üzerinden merkez Hattuşa'ya ulaştığı bildirilmektedir.⁷ Kral, bu seferi sırasında arada ismi verilmeyen başka yerleşim yerlerinde de konaklamış ise de belgede bunların isimleri geçmemektedir.

Daha sonra I. Şuppiluliuma'nın oğlu II. Murşili (MÖ ca.1321-1295), iktidarının ikinci senesindeki siyasi olaylar hakkında bilgi veren kapsamlı yıllıklarında, kuzeyde Kaşka tehdidiyle uğraştıktan sonra batıda çıkan bir isyanı bastırmak için iki komutanını, Gulla ve Mala-ziti'yi gönderdiğini ve onların Millawanda (Miletos ?) kentini yerle bir ederek pek çok tutsak ile birlikte sığır ve koyunu ganimet olarak ele geçirdiklerini aktarmaktadır.⁸ II. Murşili, isyan bastırılmadığından ertesi yıl bizzat kendisi bu bölgeye yeni bir sefer düzenlemiştir. Arzawa yöneticisi Uħha-Ziti'ye karşı düzenlediği bu sefer sonucunda başkentleri Apaşa kentini ele geçirmiştir.⁹ II. Murşili, açıkca belirtildiği üzere, bu seferini Hattuşa'dan başlatmış, Hitit ordusu Şallapa'ya ilerlemiştir. Kral buradayken kendisine Şarri-Kuşuħ'un liderliğinde Kargamış askerleri katılmıştır.¹⁰ Ordusuna katılan bu yeni birliklerle hali hazırda Arzawa toprakları sınırları içinde bulunan Aura kentine ulaşmış ve buradayken düşmanı Uħha-Ziti'nin sağlığının kötü olduğu haberini almıştır.¹¹ Onun seferi sırasında bu haberi almış olması, yol güzergâhının haberleşme amaçlı olarak o dönemde etkin bir şekilde kullanıldığının en önemli delilidir. II. Murşili, sonrasında Aştarpa Nehri üzerindeki Walma'ya girmiş ve burada Uħha-Ziti'nin oğlu Piyama-

⁴ Kessler 1997, s.130. Kessler (1997, s.133), her ne kadar bu kelimelerle ilgili delillerin muğlak olduğunu ve bundan dolayı bütün önemli Asur eyalet anakentlerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunun ispatlanamayacağını iddia etse de, Yeni-Asurluların geniş yol ağlarına ait metinsel delilleri kabul etmektedir.

⁵ Pers Akhaimenidai İmparatorluğu'nun Anadolu dışındaki diğer satraplıklarındaki Kraliyet yolları kapsam dışı bırakılmıştır. Bu güzergâhlar hakkındaki genel değerlendirmeler için bkz. Duran 2016, s.66-70; Colburn 2013, s.33-36.

⁶ Yeni-Asur kraliyet yol sisteminin özet değerlendirmesi için bkz. Parpola 1987, s.xii-xiv.

⁷ KBo XII.26 IV 11'-20'.

⁸ Bryce 1998, s.193; Beckman *et al.* 2011, s.29.

⁹ Ünal 2003, s.28 *vd.*; Beckman *et al.* 2011, s.15.

¹⁰ KUB XIV.15 II 7-10.

¹¹ KUB XIV.15 II 10-14. Aura'nın Afyon'da Amorion kenti olabileceği düşünülmektedir (Garstang ve Gurney 1959, s.91).

Kurunta'nın güçlerine karşı savaşa girişmiştir.¹² Hitit ordusu burada kesin bir zafer elde ettikten sonra Apaşa üzerine yürümüştür. Bu durumda II. Murşili'nin Hattuša-Şallapa-Aura-Walma-Apaşa yol güzergâhını izlediği anlaşılmaktadır.¹³ Şallapa-Aura yerleşimleri arasına I. Şuppiluliuma'nın geri dönüş seferi sırasında uğradığı Waliwanda kenti eklenebilir. Son olarak III. Hattuşili (MÖ ca.1267-1237) dönemine ait Tawagalawa Mektubu olarak adlandırılan belgede geçtiği üzere Kral, Hatti'den yola çıkarak kendisine karşı ayaklanan Piyamaradu'ya karşı Lukka (Likya) topraklarına bir sefer düzenlemiştir. III. Hattuşili, Hattuša'dan Şallapa'ya ulaştığında Piyamaradu'yu yanına çağırması için Şallapa'dan bir ulak göndertmiştir. Ancak Piyamaradu gelmeyi reddetmiştir. Kral, bunun üzerine seferine devam ederek Waliwanda'ya varmış ve buradayken Iyalanda kenti üzerine yürüyeceğini ilan etmiştir. Iyalanda'da iken kendisine kurulan tuzaktan kurtulmayı başarmış ve Hitit ordusu nihayetinde Millawanda sınırına ulaşmıştır.¹⁴ III. Hattuşili'nin izlediği yol rehberi sayesinde Waliwanda kentinden sonra Millawanda'ya varmadan önce Iyalanda kentinin varlığını öğrenmekteyiz.

Bu veriler dikkate alındığında bu üç Hitit kralına ait yol rehberinin günümüze kadar ulaştığı görülmektedir. Ancak bu yol rehberlerinde Kralların ardı ardına uğradığı birkaç önemli kentin adı verilmektedir; önemli bir olayla bağlantılı tarihi bir durum aktarılmak istendiğinde bu yerleşim yerlerinin sadece isimlerinden bahsedilmiştir. Bunun dışında kentlerin coğrafi konumları ve birbirlerine olan uzaklıkları hakkında herhangi bir bilginiz yoktur. Buna rağmen ilgili kentlerin lokalizasyonu ile ilgili bazı genel önerilerde bulunulmuştur. Yukarıda değindiğimiz belgeler dışındakiler de pek açıklayıcı olmasa da¹⁵ bu kentler içinde Şallapa'nın lokalizasyonu ile ilgili çok genel bir öneride bulunulmuştur. Şallapa kentinin Aksaray civarında veya burasının biraz güneyinde, Lukka topraklarına giden yolun geçtiği Waliwanda'nın Arzawa ile bağlantılı diğer Hitit çivi yazılı metinlerinde de geçmekte olup Arzawa ile Hitit sınırına yakın ancak merkez Hitit toprakları (muhtemelen Aşağı Ülkede bir yerde) içinde yer alabileceği, Aura kentinin ise Mira-Kuwaliya Beyliği'nin hemen sınırında Wiyanawanda kentine komşu olabileceği önerilmiştir.¹⁶ Kanaatimizce Şallapa kenti için önerilen bölge problemlidir; çünkü burası bir Hitit kralının batıda Arzawa ve Lukka topraklarına yönelebileceği güzergâhın oldukça güneyinde kalmaktadır. Çivi yazılı metinlerinde bu seferlerle bağlantılı olarak geçen Şehiriya Nehri'ni eğer Sakarya Nehri olarak kabul edecek olursak, Hitit krallarının Çorum'daki Hattuša'dan Ankyra'ya (Ankara) ve oradan da Gordion (Polatlı/Yassıhöyük) çevresine ve buradan da Afyon ve Dinar'a yönelme ihtimali daha yüksek gözükmektedir. Günümüzdeki modern yol da bu güzergâhtan geçmektedir. Yukarıda belirttiğimiz metinlerden de anlaşılacağı üzere, Şallapa'nın hem Arzawa hem de Lukka topraklarına

¹² KBo III.4 II 22-28.

¹³ Macqueen 1968, s.169-170; Özkan 2016, s.409-410.

¹⁴ Kryszeń 2012, s.14.

¹⁵ II. Murşili ve Mira-Kuwaliya Beyliği yöneticisi Kupanta-Kurunta arasında yapılan bir anlaşmada bu kent, yine kralın ayaklanan vasalına mektup yazarak yanına davet ettiği yerleşim yeri olarak gözükmektedir (KBo XIX.62 2'; Beckman 1999, s.74-82). Bir fragman yazıtta da (KBo XII.69 3') Şallapa'ya giden yoldan bahsedilmektedir.

¹⁶ Kryszeń 2012, s.21.

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

giden yol üzerinde olduğu görüldüğünden, burasının Gordion ve civarında aranması daha mantıklıdır. Bu bağlamda Klasik dönem Kelainai (Dinar) kenti İonia ve Likya bölgelerine Batı'dan giden yol ayrımının gerçekleştiği önemli bir kavşak olduğundan, Waliwanda kentinin civarında aranması daha mantıklı gözükmektedir.

Özetle, özellikle II. Murşili'nin düzenlediği ilgili seferleri esnasında, onun Hattuşa'dan Millawanda ve Apaşa gibi Ege limanlarına kadar uzanan bir yol ağını takip ettiğini kabul etmek gerekmektedir.¹⁷ II. Murşili ve ordusu, Boğazköy/Hattuşa'dan yola çıkarak, Hellen kaynaklarında Ankyra-Gordion-Pessinus (Eskişehir/Balıhisar) -Amorion -Dokimeion -Synnada -Kelainai/Apameia -Laodikeia (Denizli) -Tralleis (Aydın) adıyla geçen kentler boyunca yaklaşık 850 km. uzunluğundaki yoldan ilerlemiş olmalıdır. Bu yol günümüzde Boğazköy-Ankara-Polatlı-Dinar-Denizli-Aydın karayoluna denk gelmektedir. Aydın üzerinden de Selçuk (Ephesos) ve Balat (Miletos)'a ulaşılmaktadır. Bu yolun Balat veya Selçuk'tan Dinar'a kadar uzanan kısmı aşağıda ele alacağımız ana Pers Kraliyet Yolu ile örtüşmektedir.

Herodotos

Pers Akhaimenidai Hanedanlığı, dört başkentinden birisi olan Susa'dan Batı Anadolu'da Sardeis'e (Salihli/Sart Mustafa Köyü) kadar belli aralıklarda posta istasyonları ve dinlenme yerleri kurarak hızlı posta sistemini Yeni-Asurlulardan sonra daha yoğun bir şekilde kullanmışlardır.¹⁸ Bu bağlamda Pers Kraliyet Yolu (*hodos basilikē*) olarak adlandıracağımız ana güzergâhı ve bu ana yolla bağlantılı diğer yol sistemlerini kullanmaya devam etmişlerdir. Modern araştırmacılar arasında, ilk kez Herodotos tarafından bahsedilen Pers Kraliyet Yolu'nun ana güzergâhı ile ilgili tartışmalar hala devam etmektedir. Ana güzergâhın, Dinar'dan sonra kuzeydoğuya doğru ilerleyerek Gordion-Ankyra-Hattuşa/Boğazköy ve Yozgat/Pteria üzerinden doğuda Malatya'da Fırat Nehrine birleştiği veya Pteria-Mazaka (Kayseri) üzerinden güneyde Kilikia Kapıları'na ve oradan da Tarsos'a (Tarsus) ulaştığı teorisi öne sürülmüştür.¹⁹

¹⁷ Garstang (1943, s.38 vd.), Pers Kraliyet Yolu'nun izlerini bulduğunu ve inşasının MÖ XIII. yy.'a kadar gittiğini düşünmektedir. 1974 yılında Victor van Hagen (Art and Archaeology Newsletter, 3.33/34), Susa ve Sardeis arasındaki Pers Kraliyet Yolu'nu bulmak ve haritalandırmak için bir yüzey araştırması başlatmıştır ve yolun izlerinin Hagen'in önerdiği MÖ 540 yılı civarından çok daha geçmişe gittiği önerilmektedir (Forshaw 1977, s.454).

¹⁸ Kuhrt 2014, s.112-140; Silverstein 2007, s.7-28; Duran 2015, s.80-82.

¹⁹ Ephesos ve güneyde Miletos'tan başlayan yol, batıdan doğuya doğru, Sardeis'in bulunduğu Hermos Vadisi üzerinden Akmonia (Banaz'ın Ahat Köyü Akkaya Deresi üzerinde)'ya uzanır ve buradan bir boğazla Ipsos (Çay) Ovası'na çıkar. Daha sonra Klaneus yoluyla Pessinus, Ankyra ve Yozgat'da Pteria'ya kadar devam eder (Ramsay 1890, s.30-31, 35-38; Crowfoot 1899, s.49-50. Ayrıca bkz. Magie 1950, II: s.787-793). Bu yolun Sardeis'ten sonra Lydia toprakları içinde güneye ayrılan bir kolu, Sardeis'ten sonra Kula yöresine (Katakekaumene) varmadan veya Kula'da güneye doğru dönmekte, Kogamos (Alaşchir Çayı) vadisindeki Philadelphia (Alaşchir) üzerinden Tralla (?), Tripolis, Laodikeia ve Hierapolis (Denizli)'e ve Maiandros Nehri kaynağındaki Kelainai/Apameia'ya uzanmaktaydı (Anderson 1898, s.85-86). Buradan da kuzeye doğru ilerlemekte, Pessinus-Gordion (Polatlı-Yassihöyük) ve Ankyra üzerinden Perslerin

Ancak kuzeyden giden bu yolun birden güneyde Kilikia Kapıları'na kadar uzanmasının mantıklı olmadığı düşünülmektedir. Nitekim Calder, aslında Pers Kraliyet Yolu'nun Ipsos (Afyon/Çay) Ovası'ndan geçerek güneye doğru Laodikeia Kombusta-Savatra-Kybistra (Konya Ereğlisi) hattı üzerinden Kilikia Kapıları-Tarsos-Mopsuestia-Castabala- Zeugma-Nisibis ve ötesine uzandığı sonucuna ulaşmıştır.²⁰ Bu yol, Ramsay tarafından sözü edilmiş olan ve Anadolu'da Akhaimenidai hâkimiyetinin sağlanmasından sonra inşa edilmesi zorunlu hale gelen güney yoludur.²¹ Ancak bu güney yolunun Laodikeia Kombusta'dan sonraki asıl güzergâhı yeniden gözden geçirilmiştir. French ise, Pers Kraliyet Yolu ile ilgili çalışmasında yolu Savatra'da ikiye ayırmaktadır; ilkinin Savatra'dan Arkhelais (Aksaray) ve Mazaka/Caesarea yönüne, diğerini Calder'in önermiş olduğu gibi güney batıya doğru Kybistra üzerinden Kilikia Kapıları-Tarsos ve buradan da doğuya Zeugma'ya yöneltmektedir. Ayrıca bir de Kelainai'den kuzeydoğuya doğru Synnada-Amorion-Ankyra üzerinden Yozgat/Kerkenes ve daha sonra güneye doğru Mazaka/Caesarea'da batıdan Arkhelais üzerinden gelen yolla birleşen kuzey yolunu önermektedir.²² French'in Pers Kraliyet Yolu'nun kuzey kolu güzergâhı ile ilgili önerileri mantıklı olsa da, güney kollarından ilkinin Kelainai'den sonra Arkhelais'e kadar uzanan ve ikincisinin Laodekia Kombusta'dan sonraki güzergâhı hakkında farklı çıkarımlarda bulunmak gerekmektedir. Bunun yanında, Herodotos'taki ilgili metinler doğru analiz edildiğinde, güney kollarından ilkinin üzerinden aktarmalı hızlı posta sistemi geçen ana güzergâhı oluşturduğunu ve bu yolun Sardeis veya Ephesos'tan Kelainai'a, Afyon/Çay'dan Ikonion (Konya)'a ve Kybistra (Konya Ereğli)'dan Mazaka/Caesarea ve Melitene'ye kadar uzanan güzergâhlarının daha net olduğunu aydınlatmaya çalışacağız.

Pers Kraliyet Yolu hakkında en açıklayıcı bilgiyi veren Herodotos, eserini MÖ 450 yılı civarında yazmıştır ve eserinin ana teması MÖ VI. yy.'ın sonlarında başlayan Pers-Hellen savaşlarıdır. Bu kapsamda eserinin ilk dört kitabında Pers hâkimiyeti altındaki milletlerin kısa tarihleri ve kültürleri hakkında da çeşitli bilgiler vermekte ve açıklamalarda bulunmaktadır. Pers kralı Büyük Kyros (MÖ ca.559-529), bu milletlerden Lydialıların kralı Kroisos'u MÖ 547 yılında yenilgiye uğrattıktan sonra Batı Anadolu'da Pers hâkimiyet dönemi başlamış, en başta Sardeis ve Daskyleion'da iki satraplık merkezi kurulmuştur. Herodotos, bu satraplık merkezlerinden özellikle Susa'dan Sardeis'e kadar uzanan ve "Pers Kraliyet Yolu" olarak adlandırılan ana yolun önemine ve bu yolla ilgili genel izlenimlerine şöyle vurgu yapmaktadır (V.52.1-4; 53-54):

doğudaki önemli kalesi Yozgat/Pteria'ya doğru devam etmekteydi. Aşağıda da belirteceğimiz üzere, Ksenophon ve Cicero da Sardeis ve Ephesos'tan Kelainai'a kadar bu yolu izlemişlerdir.

²⁰ Calder 1925, s.11.

²¹ Ramsay, Herodotos'ta geçen Pers Kraliyet Yolu'nun ana güzergâhı gibi bir ayırımda bulunmamakta, Kraliyet Yolu'nun Kilikia Kapıları'na kadar uzandığını; Tuz Gölü'nün kuzeyinden giden kolun Halys Nehri'ni geçerek Yozgat'ta Pteria'ya kadar dolambaçlı olarak uzandığını, gölün güneyinden geçen kolun ise Halys Nehri'ni geçip geçmediğinin belirsiz olduğunu aktarmaktadır. Dolayısıyla Ramsay de yolun daha çok Yozgat-Pteria-Tavium üzerinden güneye doğru Kilikia Kapıları'na yöneldiği düşüncesi üzerine yoğunlaşmaktadır (Ramsay 1890, s.27-29).

²² French 1998. Konuyla ilgili Briant (2012) tarafından verilen haritada Kelainai'den sonra ikiye ayrılan yolun güzergâhı da net değildir, geneldir ve sorunlu gözükmektedir.

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

“[1] Biz kendimiz bu yolun tabiatı hakkında bir şeyler söyleyeceğiz. Bütün yol boyunca kraliyet garnizonları ve çok iyi dinlenme yerleri vardır; hep insanların oturdukları yerlerden ve güvenlik içinde geçilir. [2] Lydia ve Phrygia içerilerinde yirmi *stathmoi* [ya da konak] boyunca uzanır ki bu, doksan dört buçuk *parasangese* denk gelir. Phrygia sınırında Halys [Kızılırmak] Nehri'ne gelinir, bu nehri geçebilmek için buraya hâkim durumda olan sıradağları ve nehri gözetim altında tutan önemli bir kaleyi aşmak gerekir. [3] Bunu aştıktan sonra Kilikia sınırlarına kadar, Kappadokia içinde yirmi sekiz konak, yani dört yüz *parasanges* gidilir; sınırda iki sıradağ aşılmakta ve iki kalenin önünden geçilmektedir. Oradan öte, Kilikia içinde geçilecek yol, üç konak, yani on beş buçuk *parasanges* uzunluğundadır. Kilikia ile Armenia arasındaki sınırı, deniz taşıtlarının seyrine elverişli [veya deniz araçlarıyla geçilebilir = *ναυσιέρπτος*] Euphrates Nehri oluşturmaktadır. Armenia içinde herbiri bir garnizonla tutulan on beş konaklık bir yol vardır, elli altı buçuk *parasanges* uzunluğundadır. Burada da bir kale bulunmaktadır. Yol Armenia'dan Matienia Ülkesi'ne girmektedir ve burada otuz dört aşamalı konak yeri bulunmakta olup, yüz otuz yedi *parasanges*tir. [4] Bu bölgeden deniz taşıtlarıyla geçilmesi gereken dört nehir akmaktadır; birincisi Tigris'tir; ikincisi ve üçüncüsü aynı kaynaktan çıkmadıkları ve tek bir ırmak olmadıkları halde aynı adı taşımaktadır. Birincisi Armanialıların diğeri Matienialıların ülkesinden akmaktadır... [53] İstasyonların [*stathmoinin*] toplam sayısı yüz on bir'dir. Böylelikle Sardeis'ten Susa'ya kadar pek çok at değiştirme yeri [*katagōgai*] bulunmaktadır. Eğer biz kraliyet yolunun *parasangesini* doğru hesaplamışsak- ki bir *parasange* kesin olduğu üzere otuz *stadia* uzunluğundadır- bu durumda Sardeis ile Memnon'un²³ olarak adlandırılan kralın ikamet yeri arasındaki uzaklık on üç bin beş yüz *stadiadır* ve dört yüz elli *parasangese* eşittir [yak.2430 km.]. Eğer her bir günün seyahatinde yüz elli *stadia* yol alınırsa, böylelikle harcanan gün sayısı doksan günden ne az ne de çoktur. [54.1] Miletoslu Aristagoras, Lakedaimonialı Kleomenes'e karadan seyahatın üç ay sürdüğünü söylediğinde buna uygun bir şekilde doğruyu söylemiştir. Eğer birisi çok daha doğru bir ölçüm arzu ederse geri kalanına eklenmesi gereken Ephesos'tan Sardeis'e seyahati de ona göstereceğim. [2] Böylelikle Hellen Denizi'nden Memnon'un olarak adlandırılan Susa kentine seyahat on dört bin kırk *stadiadır*, çünkü Ephesos'tan Sardeis'e uzaklık beş yüz kırk *stadiadır*. Bu dikkate alındığında üç aylık seyahat, üç günlük yolla biraz daha uzamaktadır”.

Herodotos'un Pers Kraliyet Yolu güzergâhı hakkındaki bu bilgileri, yukarıdaki metinde kendisinin de atıfta bulunduğu, Miletoslu Aristagoras'ın yanında Hekataios gibi İonialı coğrafyacılarından aldığı kabul edersek,²⁴ bu yolla ilgili en eski ancak günümüze

²³ Metinde Mnemon'un Memnon olarak yanlış yazılmış bir manuskript hatası olması büyük ihtimaldir. Memnon, Ethiopia veya Assyrialıların efsanevi kralıdır. Oysaki burada bahsedilen kişi büyük olasılıkla Pers Akhaimenidai kralı II. Artakserkses Mnemon (MÖ 404-358) olmalıdır. Bununla beraber, efsanevi olarak, Asur kralı Teutamon'un emrindeki Persia generali Tithonus oğlu Memnon'un Susa ve Troia arasındaki bölgeleri işgal ederek halk yolları inşa ettirdiği bildirilmektedir. Pausanias, Phrygialıların Memnon'un ordusunu, yol dağlar tarafından kesintiye uğradığından en kısa yollardan Susa'dan Troia'ya götürdüğüne işaret ettiklerini bildirmektedir (Diod. II.22.3; Ktes. F1b; Paus. X.31.7). Efsanevi Asur kraliçesi Semiramis'in de Babylon'dan Ekbatana'ya kadar yol inşa ettirdiği aktarılmaktadır (Diod. II.13.5; Ktes. F1b).

²⁴ How ve Wells 1912, Hdt. V.52 üzerine yorum.

kadar ulaşamayan Hellen kaynakları MÖ VII. yy.'a kadar erken bir tarihe gidebilir. Belkide bu sebeple Pers Kraliyet Yolu ile ilgili olarak kent kent yolun nerelerden geçtiği hakkında detaylı topografik bilgiler vermemekte, muhtemelen yeterli bilgiye sahip olmamasından sadece yolun sırasıyla geçtiği bölgeler hakkında genel ve yanlış yönlendirmelere açık olabilecek bir değerlendirme yapmaktadır. Buna göre; Kraliyet Yolu Lydia ve Phrygia'dan geçerek Halys Nehri'ne ulaşmakta, daha doğuda Kappadokia üzerinden ilginç ve anlaşılmaz bir şekilde Kilikia Kapıları'na yönelmekte ve buradan da Kilikia-Armenia sınırını oluşturan Euphrates (Fırat) Nehri'ne ulaşmaktadır. Bu metnin yorumlanmasındaki en önemli sıkıntı Kappadokia'dan sonra yolun güneyde Kilikia Kapıları üzerinden ovalık Kilikia içine yönelip yönelmediğidir. Bu durum yolun gerektiğinden fazla dolambaçlı olduğu yorumlarına ve dolayısıyla bu noktada, yukarıda da belirttiğimiz üzere, farklı güzergâhlar önerilmesine yol açmaktadır.²⁵

Eğer Herodotos'un aktarımı mantıklı okunursa, onun Kilikia içinde üç istasyon vermesi buradaki güzergâhın Dağlık Kilikia bölgesinin Torosların kuzeyine bakan bir kısımdan geçme ihtimalini öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda Kilikia'nın kuzey doğu bölgesinin Kappadokia ve Armenia sınırını kestğini kabul etmek gerekmektedir. Tarif ettiği yol, daha sonra doğuya doğru Armenia ve Matienia²⁶ ülkeleri boyunca Tigris (Dicle) Nehri'ne kadar uzanmaktadır. Sonuçta Herodotos'un burada yolun uzunluğu ve yol boyunca bölge bölge yer alan istasyonların sayısı hakkında daha doğru bilgiler verdiği görülse de,²⁷ güzergâhı hakkında detaylara girmemesi meseleyi karmaşık ve tartışmalı

²⁵ Farklı güzergâhlar öneren yorumcular için bkz. Colburn 2013, s.35.

²⁶ Herodotos, Matienia ülkesini Büyük Media ile Armenia arasına yerleştirmektedir. Küçük Zap ve Diyala nehirlerinin kaynaklarının bu ülke veya sınırlarından çıktığı düşünülmektedir (Rennell 1830, s.433-434).

²⁷ Kappadokia'ya girildikten sonra yol boyunca 28 istasyondan (*stathmoi*) geçilmektedir. İstasyonlar arasındaki mesafe yaklaşık olarak 25-30 km. (ortalama 27.5 km.) kabul edildiğinde, Kilikia sınırlarına kadar ortalama 770 km.'ye denk gelmektedir. Kilikalıların sınırında Çifte Kapılar'dan ve muhafız-kalelerinden geçilmektedir. Bu kapılardan birisinin Nurhak Dağları'nın batı tarafında Karahanbeli, diğerinin doğu tarafında Akçadağ üzerinde Gavur Geçidi olduğu öne sürülmektedir, iki geçit arasındaki mesafe 8 km. olup aralarında derin bir vadi uzanmaktadır (French 1998, s.18). Burası geçildikten sonra üç istasyon daha katedilmektedir ki, bu da Kilikia boyunca ortalama 82.5 km.'lik bir mesafedir. Kilikia ve Armenia arasındaki sınırı Euphrates Nehri oluşturmaktadır. Armenia'da dinlenme yerleriyle birlikte istasyon sayısı 15 olup, ortalama 412.5 km.'dir ve yol üzerinde ayrıca bir muhafız kalesi bulunmaktadır. Armenia'dan sonra Matienia'ya girildiğinde 34 istasyondan geçilmekte olup ortalama 935 km.'dir. Toplamda Susa'daki kral Memnon'un sarayına kadar Pers Kraliyet Yolu 2500 km.'yi bulmaktadır. Bu durumda normal şartlar altında yapılan seyahat yaklaşık 90 gün sürmektedir. Aktarmalı hızlı atlı ulak sistemi kullanıldığında ise Susa'dan Sardeis'e mesajın 7 ila 14 gün (ortalama 9 gün) içinde ulaştırıldığı ön görülmektedir. Posta ulakları dağlık alanlarda daha kısa yolları kullanmaktaydılar ve Susa-Persepolis arasında normalde 30 günde ulaştırılan mesajın yüksek sesle bağırarak bir günde iletilebildiği öne sürülmektedir (Diod. XIX.17.6-7; 19.8). Pers Kraliyet Yolu'nda Babylon-Susa-Ekbatana-Persopolis arasında mesafelerle ilgili olarak ayrıca bkz. XIX.17.6; 19.2, 8; 46.6; 55.2. Sasaniler Dönemi'nde de ana hatlar üzerinde her 25-30 ve toponomiye göre en fazla 50 milde bir posta istasyonları (*çāpār-kānas*) bulunmakta ve ulaklar bir günde iki veya üç

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

hale getirmektedir. Dolayısıyla bu noktada, aşağıda tartışacağımız üzere Strabon'un konuyla ilgili verdiği detaylı bilgiler sayesinde, Pers Kraliyet Yolu'nun güzergâhı hakkında Herodotos'ta eksik kalan noktaların bir dereceye kadar açıklığa kavuşturulabileceğini düşünmekteyiz.

Ayrıca Herodotos'un diğer iki yol rehberi sayesinde de yolun güzergâhı hakkında bazı çıkarımlarda bulunabilmekteyiz. Bunlardan ilki çok genel bir bilgidir ve buna göre; Sardeis'ten doğuya doğru uzanan ve bir köprü ile Halys Nehri geçildikten sonra Pteria'ya²⁸ kadar giden bir yoldan söz edilmektedir. Kroisos, MÖ 547 yılı civarında Büyük Kyros'a karşı düzenlediği ve nihayetinde başarı elde edemediği sefer sırasında bu güzergâhı izlemiş olmalıdır.²⁹ İkincisinde Pers kralı I. Kserkses, MÖ 481 yılında başlayan Hellas'ı istila seferi sırasında, Kappadokia'daki Kritalla³⁰ kentinden ordusuyla Batı'ya doğru hareket etmiş, Kızılırmak Nehri'ni geçtikten sonra Phrygia'ya girmiş ve muhtemelen günümüzde Çay Ovası üzerinden Kelainai'a ulaşmıştır.³¹ Daha sonra Anaua³² ve Tuz Gölü'nden (Çardak yakınlarında Acı Göl) sonra Kolossai'a³³ ve Lydia-Phrygia sınırındaki Kydrara³⁴ yerleşim yerine gelmiştir. Burada yol ikiye ayrılmaktadır; sol yandan ilerleyen kol Sarayköy-Nazilli üzerinden Karia'ya, sağ yandan ilerleyen ise Buldan üzerinden Sardeis'e doğru uzanmaktadır. Bu ikinci yolu takip eden I. Kserkses, Maiandros Nehri'ni Sarayköy'e çok yakın bir yerden geçerek Kallatabos'a³⁵ ve buradan da Sardeis'e varmıştır.³⁶ Onun geri dönüşte de bu yolu kullandığı ve yolun bir anlamda resmiyet kazanmış olduğu söylenebilir.³⁷ Sonuçta I. Kserkses'in Kelainai'a kadar izlediği

at değiştirerek kervanla gidebileceklerinden üç ila beş misli daha fazla yol alabilmekteydi (Floor 2001, s.258).

²⁸ Yozgat ili Sorgun ilçesi Şahmurat Köyü yakınında Kerkenes Dağı üzerindeki yerleşim yeri olduğu önerilmektedir (Baran 2016, s.50).

²⁹ Hdt. I.75-76.

³⁰ Yeri henüz tespit edilememiştir (Rung 2006, s.351). Diğer taraftan bu yerleşimin Kybistra (Konya Ereğlisi) yakınında olabileceği iddia edilmiştir (Ramsay 1920, s.89 vd.; Magie 1950, II: s.792). Ancak Herodotos'un metninde (VII.26.3) Kritalla'nın Halys Nehri geçilmeden önceki bir yerde olduğu iması söz konusudur. Dolayısıyla Halys Nehri'nin ilk geçiş noktası yakınında, belki de Mazaka/Caesarea'da olabileceği önerilmiştir (Glover 2014, s.479-480).

³¹ Hdt. VII.26-31.

³² Sonraki dönemlerde kent Sanaos ismini almıştır ve Acıgöl'ün hemen kuzeyinde Afyon ili Dazkırı ilçesi Sarıkavak Köyü'ndeki höyük olarak gösterilmiştir. Kente, Denizli-Ankara karayolunun 68. km.'sindeki yol ayrımından kuzeye yaklaşık 1 km. ilerledikten sonra ulaşılmaktadır (Duman 2008, s.43-64).

³³ Denizli'nin yaklaşık 25 km. doğusunda Lykos Vadisi'nin güney ucunda Honaz yakınlarında yer alan höyük alanıdır (Duman-Konakçı 2006, s.83-110).

³⁴ Sarayköy'ün 1 km doğusundaki höyük alanında olabilir. Kroisos'un buradaki sınırı işaretlemek için bir stel diktiği bildirilmektedir (Hdt. VII.30). Ayrıca bkz. Crawford 1995, s.1175; Reinach 1892, s.126.

³⁵ Buldan üzerinden Alaşehir Ovası'na girişte, Sarıgöl yakınlarında Baharlar Köyü'nün karşısındaki eski yerleşim alanı (*kataikoi*) olabilir (Anderson 1898, s.89). Ayrıca bkz. Thoneman 2003, s.102, dipnot 36.

³⁶ Hdt. VII.31.1-2.

³⁷ I. Kserkses'in geri dönerken Kelainai'de saray inşa ettiği aktarılmaktadır (Ksen. *Anab.*I.2.9).

yol güzergâhı detaylandırılmamakla beraber, buradan itibaren izlediği güzergâh kesin olarak anlaşılabilir.³⁸

Diğer taraftan I. Kserkses'in harekât ve orduları toplama noktası olan ve sadece "Kappadokia'da" olduğu belirtilen³⁹ Kritalla ile Kelainai'a kadar izlenen güzergâh tartışmaya açıktır. Bunun sebeplerinden birisi oldukça önemli bir yer olması gereken ancak buna rağmen ismi sadece Herodotos'ta geçen Kritalla'nın yeri belli değildir ve Kappadokia bölgesinde yolların birleştiği bir kavşakta bulunabileceği önerildiğinden, Sivas, Arkhelais (Aksaray), Kybistra, Tyana (Kemerhisar) ve Mazaka/Caesarea gibi farklı kentler önerilmiştir.⁴⁰ Bu kentlerden Sivas oldukça kuzeyde yer aldığından kesin olmak üzere, Kybistra ve Tyana da Pers Kraliyet Yolu ana güzergâhının güneyinde kaldığından, Mazaka/Caesarea veya Arkhelais öne çıkmaktadır. Ancak burada Herodotos'un konuyla ilgili metnin tamamı dikkate alındığında Kritalla'nın Kızılırmak Nehri'ni geçmeden hemen önceki bir noktada olabileceği izlenimi doğmaktadır. Mazaka/Caesarea ve Arkhelais de Kızılırmak'ın güneyinde kaldığından, Kritalla'nın Avanos veya Avanos'un kuzeyine yakın bir yerde (Köybağı mevki?) aranması daha makuldür. Herodotos VII.26.3'de belirtmesi de, I. Kserkses ordusuyla birlikte Kızılırmak Nehri'ni, Kerkenez Dağı'nda Perslerin güçlü kalesi Pteria'dan gelecek güçlerin de katılımıyla, Kappadokia sınırını oluşturan ve yakınında büyük bir garnizon (καὶ φυλακτήριον μέγα ἐπ' αὐτῷ) bulunan Kızılırmak Sütunları (πύλαι)'nın olduğu bölgeden geçmiş olabilir.⁴¹ Sütunların ve kalenin Avanos yakınlarında olduğu önerilmektedir.⁴² Avanos, yakınlarında hem Pers ordusunun toplanabileceği büyüklükte ovalık alana sahiptir hem de Arkhelais'tan Mazaka/Caesarea'ya kadar uzanan Pers Kraliyet Yolu ana güzergâhında bulunmaktadır. Buna rağmen Herodotos'un sadece Kızılırmak geçildikten sonra Phrygia üzerinden Kelainai'a ulaşıldığını bildirmesi izlenen güzergâhın detaylandırılabilmesinde zorluğa yol açmaktadır.

Öte yandan I. Kserkses'in Yozgat/Pteria-Ankyra ve Gordion üzerinden oldukça dolambaçlı bir yol takip ederek Kelainai'a gitme ihtimali zayıf gözükmektedir. Aslında Kızılırmak geçildikten sonra Phrygia üzerinden Kelainai'a kadar uzanan farklı güzergâhlar bulunmaktadır. Konuyu belli bir dereceye kadar açıklığa kavuşturabilmek için modern yol güzergâhları dikkate alınarak karşılaştırma yapılabilir. I. Kserkses'in

³⁸ I. Kserkses'in Kritalla'dan sonra yukarıda bahsettiğimiz Kroisos'un seferi ve Pteria'daki meydan savaşından sonra fazla vakit kaybetmeden batıya doğru ilerleyerek Lydia Mermnedai Hanedanlığı'nın başkenti Sardeis'i kuşatan Büyük Kyros'un izinden gittiği önerilmektedir (Calder 1925, s.9).

³⁹ Hdt. VII.26.1.

⁴⁰ Van Rookhuijzen 2017, s.282.

⁴¹ Hdt. V.52.2.

⁴² Kızılırmak Sütunları'nın Avanos'a 15 km mesafedeki Bahçe yakınlarında, kalenin ise Anavos-Bozca'nın 4 km. güneydoğusundaki Sünnetlitepe olduğu önerilmektedir (French 1998, s.17-18). Bu bağlamda Herodotos'un V.52.22'de belirttiği üzere Pers Kraliyet Yolu'nun Kızılırmak Nehri'ni geçerek ilerlediği yönündeki aktarımının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Nevşehir'den sonra kuzeye, Yozgat'a doğru uzanan yolla karıştırmış olabilir. Pers Kraliyet Yolu'nun doğuya giden güzergâhının nehrin güneyi boyunca Kaesaria'ya doğru ilerlemesi daha mantıklıdır (French 1998, s.16).

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

muhtemelen izlediği bu yol için ilk alternatif modern yol güzergâhı, Yozgat-Avanos-Nevşehir-Aksaray-Konya (belki Konya'ya uğramadan)-Kadınhanı-Ilgın-Akşehir-Çay-Dinar'dır. İkinci alternatif Kaman-Kulu-Cihanbeyli-Yunak-Akşehir-Çay-Dinar olarak gözükmektedir; çünkü burası ortadaki Tuz Gölü dikkate alındığında kuzeyden gidiş için Kızılırmak'ın geçildiği bir diğer güzergâhtır. Bunun dışında bir ara alternatif yol daha bulunmaktadır; güzergâhı Yozgat-Kırşehir-Ortaköy üzerinden Aksaray'a ulaşmaktadır. Bu üç alternatif arasında I. Kserkses'in büyük ve görkemli ordusunun üzerinde daha önemli yerleşim yerlerinin olduğu birinci güzergâhtan gitme ihtimali yüksektir. Böylesine bir ordunun su, yiyecek vesaire gibi gereksinimlerinin karşılanması açısından bu rotayı takip etmesi zorunluluk haline gelmiş olmalıdır. Bu dikkate alındığında Pers Kraliyet Yolu'nun Sardeis'ten doğuya doğru Dinar'dan sonraki ana güzergâhının belli bir kısmı aydınlatılabilmektedir; bu kısım Çay Ovası'ndan sonra Akşehir-Ilgın-Kadınhanı-Konya-Aksaray-Nevşehir ve Avanos'a kadar uzanmaktadır.⁴³ Bu yolun Sardeis'ten Akşehir'e kadar olan ayağı da, aşağıda açıklayacağımız üzere Ksenophon tarafından teyit edilmekte olup Strabon'un aktarımları sayesinde bu ana güzergâhın Akşehir'den sonraki ayağını da önemli oranda açıklayabilmekteyiz.

Sonuçta, yukarıda Herodotos'tan alıntı yaptığımız, üzerinde posta sisteminin de bulunduğu Pers Kraliyet Yolu ana güzergâhı, Philomelion (Akşehir)'dan sonra Kilikia Kapıları yerine Nevşehir ve Avanos'a yönelen bu yol olmalıdır. Herodotos'un verdiği mesafeler de bu önerimizi doğrular niteliktedir. Herodotos V.52.2'ye dönmek gerekirse, Lydia ve Phrygia boyunca yirmi *stathmoi* ve doksan dört buçuk *parasanges* yol katedildiği bildirilmektedir. Bu da yaklaşık 520 km.'ye denk gelmektedir.⁴⁴ Eğer Maiandros (Büyük Menderes) kaynaklarının çıktığı Kelainai'yi kabaca Lydia-Phrygia sınırı olarak kabul edersek, Kelainai'dan Ikonion-Arkhelais (Aksaray)-Anavos'a kadarki mesafe yaklaşık 490 km.'dir. Bu da Herodotos'un Pers Kraliyet Yolu tarifindeki mesafe ile önemli derecede uyuşmaktadır.

Ksenophon, Cicero ve Hadrianus

Herodotos'un dışında Ksenophon, Cicero ve Hadrianus'un seyahatleri de Pers Kraliyet Yolu'nun belli kısımları hakkında bu sefer birebir gözlemlerle bilgi vermektedir. Herodotos'tan muhtemelen yaklaşık 25-40 yıl sonra eserini derleyen meşhur Atinalı yazar ve komutan (*strategos*) Ksenophon, sayıları on bini geçen Hellen paralı askeri ile birlikte

⁴³ Bkz. Harita 1.

⁴⁴ Herodotos'a göre (II.6.3) bir *parasange* 30 *stadiaya* eşittir ve Ksenophon'un *Anabasis*'inde de (II.2.6; V.5.4; VII.8.26) Herodotos'un verdiği 30 *stadia* üzerinden hesaplamalar yapılmaktadır. Strabon (XI.11.5) ise bir *parasangenin* 30, 40 ve hatta 60 *stadiaya* eşit gelebildiğine vurgu yapmaktadır. Bunun nedeni bir saatlik zaman dilimini kapsayan uzaklık ölçümünden ve böylelikle uzaklığın arazi şartlarının durumuyla farklılık göstermesinden ve hatta yol üzerindeki dinlenme yerlerinin esas alınmasının bir sonucu olabilir. Sonuçta Herodotos ve Ksenophon'un kullandığı ve günümüzde yaklaşık olarak 5.4 km.'ye denk gelen bir *parasange* Persia yol ölçüm birimi genel kabul görmektedir (Paradeisopoulos 2014, s.234, 237 dipnot 68). Herodotos büyük ihtimalle Pers Akhaimenidai yol sistemi hakkındaki bilgilerini belki en iyi şekilde Susa'dan Mısır'a seyahat ile ilgili Aramaikçe corpusta temsil edilen daha erken dönemdeki yönetimsel kopyalardan elde etmiş olmalıydı (Briant 2002, s.359).

kardeşine karşı yürüteceği taht mücadelesinde Perslerin Sardeis satrabı Genç Kyros'un ordusuna katılmıştır. *Anabasis* başlıklı hatıralarını ele aldığı eserinde, Sardeis'ten başlayıp MÖ 401 yılında Babylon yakınlarında Kunaksa Savaşı'nın gerçekleştiği yere kadarki ve yenilgi sonrasında Karadeniz üzerinden izledikleri geri dönüş güzergâhları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu bağlamda Ksenophon, üzerinden hızlı posta sistemi geçen Pers Kraliyet Yolu'nun Sardeis'ten Philomelion'a kadar uzanan kısmı hakkında birebir gözlemleriyle mesafelerini de vermektedir.

Ksenophon'a göre Pers Akhaimenidai yönetimi altındaki bütün yollar Sardeis satraplığında birleşmiştir.⁴⁵ Genç Kyros ordusunu Sardeis'te topladıktan sonra Hermos (Gediz) Vadisi üzerinden doğuya Philadelphia (Alaşehir)'ya doğru ilerleyerek Kastalos Ovası'na girilmiştir. Kastalos Ovası'ndan sonra Buldan geçidi aşılarak Sarayköy yakınlarında Maiandros Nehri'ne varılmıştır. Ksenophon'un buraya kadar verdiği yol mesafesi 22 *parasanges* olup toplamda yaklaşık 110 km.'ye denk gelmektedir ve günümüzdeki yol mesafesi ile yaklaşık olarak örtüşmektedir. Kyros ve ordusu nehri geçtikten sonra bir gün içinde yaklaşık 40 km. daha giderek Honaz yakınlarında Kolossai⁴⁶ kentine ulaşmıştır.

Daha sonra kuzey doğuya doğru yönelmişlerdir, 100 kilometre ve üç günlük yürüyüş mesafesindeki Kelainai'de konaklamışlardır. Kelainai'dan sonra Pers Kraliyet Yolu'ndan bir sapma söz konusu olmuştur; Çivril üzerinden muhtemelen kuzey doğuda Banaz'a ve oradan da Çay tarafına yönelmişlerdir.⁴⁷ Çay ilçesi yakınlarında Kaistrou Pedion'a kadar ilerlemişlerdir.⁴⁸ Genç Kyros ve ordusu, Pedion'dan sonra doğuya doğru Midas Pınarı'na (Midoukrene)⁴⁹ ve sonrasında Tyriaion'a (Teke Kozağacı)⁵⁰ ulaşmıştır. Tyriaion'dan sonra Ikonion'a ve buradan da 25 *parasanges* uzaklıkta dört günlük yol mesafesindeki Dana'ya⁵¹ varılmıştır.

Kyros ve ordusu talanlar yaparak güneyde Orta Toros dağlarındaki ve antik çağda Kilikia Kapıları olarak bilinen Gülek Boğazı'na doğru yönelmiştir. Ana grup MÖ 401

⁴⁵ Ksen. *Anab.*I.2.4-5.

⁴⁶ Kentin Lykos Vadisi'nin güneybatısında ve Denizli'nin 25 km. kadar doğusunda Honaz Dağı'nın eteklerinden akan Aksu Çayı yakınında olduğu bildirilmektedir (Duman-Konakçı 2006, s.83).

⁴⁷ Bu yön değiştirme sırasında uğradıkları yerleşimler arasında üç gün kaldıkları Peltai ve Keramon Agora (Keramikçiler Marketi) bulunmaktadır. Peltai'nin Çivril Höyüğü olduğu düşünülmektedir (French 1998, s.20). Keramon Agora ise Banaz ilçesinin 10 km. güneybatısındaki çok sayıda sikkeden çıktığı söylenen Susuz Köyü yakınlarında olduğu önerilmektedir (Ramsay 1890, s.41)

⁴⁸ Ksenophon'un I.2.11'de ismini verdiği Kaystrou-Pedion, Phrygia'da Bolvadin ve Çay ilçe merkezleri arasında yer alan Akarçay Vadisi'ndeki ova ve orada bulunan bir kasabadır; Ipsos'a yakın olmalıdır. Aşağıda da açıklayacağımız üzere, Atinalı meşhur komutan Alkibiades'in MÖ 404 yılında Pers sarayına giderken Maiandros yolunu takip ettiği ve Doğu Phrygia'da burada öldürüldüğü bildirilmektedir (Calder 1921, s.144).

⁴⁹ Çay ilçesinden doğuya doğru 30 km. mesafede Sultan Dağları'ndan çıkan bir pınardır. French (1998, s.20) Akşehir'in yaklaşık 11.5 km kuzeybatısındaki Ulupınar olabileceğini önermektedir.

⁵⁰ Iğın veya Iğın yakınlarında Lageina ile eşleştirilmektedir (French 1998, s.20).

⁵¹ Roma Dönemi'ndeki Tyana kenti olduğu önerilse de kesin değildir (Williams 1996, s.284 vd.). Ayrıca Ulukışla yakınındaki Zeyve- Porsuk Höyük'ün eski adı Tunna'dır. Bize göre güzergah açısından Dana kentinin burası olması daha olasıdır.

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kralliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

yılıının yazında bu geçit üzerinden Tarsos'a ulaşmıştır.⁵² Tarsos'tan sonra iki günde 50 km. ilerleyerek Psaros (Seyhan) Nehri'ne ve sonrasında bir günde 25 km. ilerleyerek Pyramos (Ceyhan) Nehri'ne, iki gün içinde de 75 km. mesafe katedilerek Kilikia'nın son ve müreffeh kenti Issos'a gelinmiştir.⁵³ Buradan sonra da bir günde Myriandros'a kadar ilerlemişlerdir.⁵⁴ Ordu dördüncü günde Khalos Nehri'ne ulaşmıştır.⁵⁵

Ksenophon'un Sardeis'ten Tarsos'a kadar izlediği yol hakkında karşılaştırma yapabileceğimiz başka bir antik kaynak daha bulunmaktadır. Kilikia *proconsulü* olarak atanan Cicero, MÖ 51 yılı yazı ve sonbaharı boyunca Roma'dan Tarsos'a kadar yaklaşık üç ay süren bir seyahat yapmış ve izlediği yol hakkındaki birebir gözlemlerini yazışmalarına yansıtmıştır. Kendisinin bu görevi almaya isteksiz oluşu, hızlı seyahat etmeyi sevmemesi ve emri altındaki ikinci legatus C. Pomptinus'un tereddüt ederek kendisine geç katılması gibi nedenlerle oldukça yavaş seyahat ettiği düşünülmektedir.⁵⁶ Cicero, Roma'dan Brundisium'a, oradan Aktion'a ve sonrasında Atina'ya, Samos (Sisam) Adası üzerinden de Ephesos'a ulaşmıştır.⁵⁷ Kendisi, Kilikia'da yerine geçeceği vali Appius Claudius Pulcher'e Tralleis'ten yazdığı mektupta "Ephesos'ta üç gün kaldığını" bildirmektedir.⁵⁸ Onun Ephesos'a 22 Haziran'da ulaştığı bilinmektedir; çünkü o, Ephesos'tan 52 km. uzaklıktaki Tralleis'e sıcak havada ve tozlu yolda ayın 27'sinde ulaştığını, Appius'un ulaştırmanın kendisini burada karşıladığını⁵⁹ ve önceki gün yani 26'sında bu sefer Atticus'a Ephesos'tan mektup yazmış olduğunu bildirmektedir.⁶⁰ Tralleis'te muhtemelen sadece bir gece kalmıştır; çünkü burada resmi bir işi bulunmamaktadır ve bir an önce askeri operasyonlarına başlamak için eyaletinin sınırlarına ulaşmayı düşünmektedir.⁶¹ Dolayısıyla Tralleis'ten 28 Haziran'da yola çıkmış, yaklaşık 129 km. uzaklıktaki Laodikeia'ya 31 Haziran'da ulaşmayı hedeflemiştir. Laodikeia'da muhtemelen 2 tam gün olmak üzere 3 gün kaldığını ve 3 Ağustos'ta seyahatine yeniden başladığını bildirmektedir.⁶² Cicero'nun Laodikeia ve 435 km.

⁵² Büyük İskender'in de buradan geçtiği bilinmektedir (Curt. III.6.5-7; Val Max. III.8.ext.6).

⁵³ Ksenophon (*Anab.*I.4.3-4), "buradan 5 *parasanges*, yani bir günlük yürüyüşün kendisini Kilikia ve Suriye Kapıları'na götürdüğünü" kaydetmektedir. Issos'un İskenderun Körfezi'nin kara içine doğru uç noktasına çok yakın olduğu düşünülmektedir (Murison 1972, 406).

⁵⁴ Arrianus (*Anab.*II.6.1-2) Büyük İskender'in "Kapıları" geçtiğini, Myriandros'ta kamp kurduğunu yazmaktadır. Büyük İskender buradan Issos'a, geriye bir gemi gönderdiğinden kent kıyıda olsa gerektir. Arrianus'un İskender'in geçtiğini bildirdiği "Kapılar"dan kasıt yukarıda bahsettiğimiz Ionah Sütunları olmalıdır. Dolayısıyla bu yerleşim yeri için İskenderun'un biraz güneyindeki sahil önerilmektedir (Murison 1972, 407).

⁵⁵ Ksen. *Anab.*I.4.9. Ksenophon'un izlediği güzergâhın haritaları için bkz. 2.1 ve 2.2. İlgili haritalar için ayrıca bkz. Demir 2019, s.357.

⁵⁶ Wilkinson 1959, s.32-33.

⁵⁷ Wilkinson 1959, s.31 (Harita), 36. Diğer taraftan Essex (1908, s.16-17), Cicero'nun Atina ve Ephesos'a ulaşma tarihlerini yanlış değerlendirmiştir.

⁵⁸ *Fam.*III.5.5: *Triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum.*

⁵⁹ *Fam.*III.5.1.

⁶⁰ *Att.*V.14.1.

⁶¹ Hunter 1913, s.77.

⁶² *Att.*V.15.3.

uzaklıktaki Ikonion arasındaki süre zarfında gerçekleştirdiği hareketlerle ilgili verdiği bilgilerin ise birbirleriyle çeliştiği gözükmektedir. Laodikeia'dan Apameia'ya kadar yaklaşık 113 km.'lik mesafeyi, mantıken günde ortalama 40 km. ile üç günde aldığı kabul edilebilir. Ancak kendisi Apameia'da yargılama işleriyle ilgili *conventus* gerçekleştirme süresi hakkında üç,⁶³ dört⁶⁴ ve beş gün⁶⁵ gibi farklı bilgiler vermektedir. Bunun sebebinin tam olarak kaldığı/tam olarak ve kısmen kaldığı günlerin ayrı ayrı hesaplanmasından kaynaklanma ihtimali yüksektir.⁶⁶ Apameia'da 6-9 Ağustos tarihleri arasında kalıp, 9 Ağustos sabahı tekrar yola koyulmasının en iyi tahmin olacağı düşünülmektedir.⁶⁷ Sonrasında Apameia'dan yaklaşık 81 km. uzaklıktaki Synnada'ya (Şuhut) ulaşmıştır. İlgili kaynakların tamamı, onun burada 11-13 Ağustos tarihleri arasında üç tam gün kaldığı ve 14 Ağustos sabahı yeniden yola koyulduğu konusunda hemfikirdir. Synnada'dan Philomelion'a kadar uzaklık muhtemelen iki günlük zorlu bir yolculukla yaklaşık 97 km.'dir. Bu yol sürecinde yazdığı iki mektup⁶⁸ yorumlandığında, onun 15 Ağustos sabahında Philomelion yakınındaki kampa ulaştığı önerilmektedir.⁶⁹ Buradaki yargılama işlerine üç tam gün (17-18-19 Ağustos) ayırdığı,⁷⁰ toplamda ise dört gece kaldığı⁷¹ söylenebilir. Philomelion'dan Ikonion'a kadarki mesafe yaklaşık 145 km.'dir ve Cicero'nun kendisinin de belirttiği üzere dört günlük bir seyahatle 23 Ağustos'da Ikonion'a ve 24 Ağustos'da kentin dışındaki askeri kampa ulaşmıştır.⁷² Laodikeia'dan Ikonion'a hiç durmadan çok az sayıda mola vererek 11 günde ulaşabileceği tahmin edilse de, tamamen yıkılmış ve terk edilmiş Lykonian eyaletinde her yerden, köyden ve evden kalabalıkların kendisi ile görüşmeye ve şikâyetlerini dile getirmeye çalışması bunu sekteye uğratmış olmalıdır.⁷³ Bu sebeple niyetlenilenden 10 gün sonra Ikonion'a ulaşmıştır.

Cicero, 28 Ağustos'ta Kilikia merkezine hareket etmeye hazır olan ordusu için Ikonion'da bir arınma seramonisi (*lustratio*) düzenlemiştir⁷⁴ ve 1 Eylül'de ordusuyla birlikte Ikonion'dan harekete geçmiştir. Ikonion'dan Tarsos'a kadar seyahat edilebilecek iki güzergâh bulunmaktadır. Birincisi Karadağ'nın kuzey kısmındaki ova üzerinden gitmektedir. İkincisi Ikonion'dan Laranda (Karaman) ve hemen kuzey doğusundaki Derbe'ye (Karaman/Ekinözü-Aşiran Köyü'nün 3 km. kuzeyindeki Kerti Höyüğü) uzanan güney yoludur. Cicero'nun Ikonion'dan Kybistra'ya kadarki seyahati hakkında detaylı bilgiye sahip olmasak da, Derbe üzerinden gitmiş ve burada dinlenmiş olabilir; çünkü burasının kontrolünü elinde tutan ve dostu olan meşhur haydut (*lestes*) ve prens

⁶³ *Att.V.16.*

⁶⁴ *Fam.XV.4.*

⁶⁵ *Att.V.20.*

⁶⁶ Hunter 1913, s.97.

⁶⁷ Hunter 1913, s.82.

⁶⁸ *Att.V.16-17.*

⁶⁹ Hunter 1913, s.85.

⁷⁰ *Fam.XV.4.2.*

⁷¹ *Att.V.20.1.*

⁷² *Fam.XV.4.3.*

⁷³ *Att.V.16.2-3.* En coşkulu kalabalık Ephesos'ta toplanmıştı (*Att.V.13.1*). Asya anakarası Cicero'yu sıcak karşılamaya devam etmişti (*Att.V.14.2*).

⁷⁴ *Att.V.20.2.*

*Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile
Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması*

Antipatros Derbetes'in misafiri olma ihtimali yüksektir.⁷⁵ Sonrasında 18 Eylül'de Kybistra'ya ulaşmış⁷⁶ ve buradayken Kilikia kralı Tarkondimotos'tan Parth tehdidinin Fırat Nehri'nin batısından yaklaşmakta olduğu haberini almıştır.⁷⁷ Burada kurduğu kampta üç tam gün (18-22 Eylül) geçirdiğini yazmaktadır.⁷⁸ Kybistra'da iken 19 Eylül'de Galatia kralı Deiotaros ile ittifak ve 20 Eylül'de Kappadokia kralı Ariobarzanes ile de iyi niyet görüşmesi yapmıştır.⁷⁹ Daha sonra 22 Eylül'de ordusuyla Tarsos'a doğru harekete geçmiştir.⁸⁰ Tarsos'a ulaşmadan önce ordularını dinlendirdiği ve en son bilgileri toplattığı yerleşim yerinin Podandos (Pozantı) olabileceği önerilmektedir.⁸¹ 5 Ekim tarihinde Tarsos'a ulaşmıştır.⁸²

Özetle, Cicero'nun Pers Kraliyet Yolu'nun Sardeis yerine Ephesos'taki ayağından yola çıktığı görülmektedir. Laodikeia'dan itibaren Ikonion'a kadar Ksenophon ve ordusuyla aynı güzergâhı takip ettiğini söyleyebiliriz. Konya'dan Konya Ereğlisi'ne kadar ise farklı güzergâhlar izlemişlerdir. Cicero'nun takip ettiği güzergâh, Ikonion'dan sonra Karadağ'ın güneyinden Derbe ve Laranda üzerinden ilerlemekte ve günümüzde Konya-Karaman-Konya Ereğlisi-Ulukışla-Pozantı-Tarsos yoluna denk gelmektedir.⁸³ Ksenophon ve Hellen ordusu ise, Karadağ'ın kuzeyinde uzanan ova üzerinden daha kısa yolla Kybistra'ya ve sonrasında Kilikia Kapıları'na yönelmiştir; çünkü Karadağ'ın güneyinden ilerleyen yol haydutluk yapan yerel kabilelerin saldırılarına açıktır. Onların izlediği bu güzergâh günümüzde Konya-İsmil-Karapınar-Konya Ereğli-Ulukışla-Pozantı-Tarsos yolu ile örtüşmektedir.

Pers Kraliyet Yolu'nun Ephesos'tan başlayıp Kilikia Kapıları üzerinden giden ana güzergâhı hakkında bir diğer karşılaştırma yapabileceğimiz veri Roma İmparatoru Hadrianus'un MS 128-129 yıllarında gerçekleştirdiği üçüncü seyahatinden gelmektedir.⁸⁴ Hadrianus, Afrika'dan döndükten sonra bu sefer doğu eyaletlerine bir gezi düzenlemeye karar vermiş ve bunu gerçekleştirmek için MS 128 yılında Roma'dan ayrılmıştır. Deniz

⁷⁵ Cic. *Fam.*XIII.73.2; Wagner ve Wilson 2019, s.56.

⁷⁶ *Fam.*XV.1.

⁷⁷ Tobin 2001, s.381.

⁷⁸ *Fam.*XV.2.3; Hunter 1913, s.91, 93. Cato'ya yazdığı bir diğer mektupta (*Fam.*XV.4.6), burada beş gün geçirdiğini yazar ki, büyük ihtimalle oraya ulaştığı ve ayrıldığı günleri de saymaktadır.

⁷⁹ *Att.*V.18.4; V.12; *Fam.*XV.2.4, 6-7.

⁸⁰ *Fam.*XV.2.

⁸¹ Wilkinson 1959, s.44.

⁸² Cic. *Att.*V.20.2; Kaya 2019, s. 426 dn 82. İki gün burada kaldıktan sonraki güzergâhı şöyle olmuştur: 8 Ekim'de Mopsuestia'ya ulaşmıştır (*Fam.*III.8), 9-11 Ekim tarihleri arasında Issos'ta kalmıştır (*Fam.*II.10), 12'sinde Epiphanea'ya (*Fam.*XV.4) ve 13'ünde Amanos'a gelmiştir; 14-18 Ekim tarihleri arasında Area Alexandri'de kalmıştır (*Att.*V.20); 21 Ekim-19 Aralık tarihleri arasında direniş merkezi Pindenissos'u ele geçirmiştir (*Fam.*II.10; *Att.*V.20) ve Ocak ayının başlarında yönetim merkezi Tarsos'a geri gelmiştir (*Fam.*XV.4). MÖ 50 yılı Ocak-Temmuz ayları arasında da deniz yoluyla (Soli-Side-Rhodos-Ephesos) Atina'ya dönmüştür. Cicero'nun Kilikia'ya seyahati ile ilgili güzergâh ve tarih çizelgesi için bkz. Wilkinson 1959, s.37-45.

⁸³ Bkz. Haritalar 4.1, 4.2, 4.3.

⁸⁴ Hadrianus'un MS 128-132 yılları arasındaki üçüncü seyahati sırasında izlediği güzergâhın tamamının haritası için bkz. Destephen 2019, s.59-82, fig. 3a-b.

yoluyla doğrudan Atina'ya geçmiş ve burada kendi adına yürütülen kült faaliyetlerine iştirak etmiştir.⁸⁵ MS 129 yılının kış mevsimi sonu, yani Mart ayına kadar burada kalmıştır.⁸⁶ Daha sonra Hellas anakarasındaki Eleusis'ten hareket ederek Ege Denizi üzerinden Asya Eyaleti'nin en önemli kenti Ephesos'a ulaşmıştır.⁸⁷ Buradan bir süreliğine Miletos'a geçtikten sonra⁸⁸ Ephesos'a geri dönmüş ve sonrasında sekreteri Phlegon'un doğduğu yer olan Tralleis'e Maiandros Vadisi üzerinden hareket etmiştir. Tralleis'ten sonra, gelecek vaat eden senatör Sex. Iulius Maior'un ikamet ettiği komşu kent Nysai'a uğrama ihtimali yüksektir.⁸⁹ Oradan da Haziran ayının sonlarına doğru yaklaşık bir ay kalacağı Laodikeia'ya geçmiştir; buradayken Astypalaialıların elçilerini kabul ettiği ve onlara bir mektup yazdığı bilinmektedir.⁹⁰ Laodikeia'dan sonra yolu üzerindeki Kolossai'da kabul görmüş ve sonrasında 23 Temmuz'da Kelainai/Apameia'ya ulaşmıştır. Henüz yayınlanmamış bir yazıt,⁹¹ buraya ulaştığı gün Pamphyliyalılardan bir elçilik heyetini kabul ettiğini teyit etmektedir.

Kelainai/Apameia'dan sonra, güneydoğuya doğru dönen yol üzerindeki kavşak noktasında bulunan Çay ilçesine ulaşmadan önce, Melissa'ya uğramıştır. Burada iken MÖ 420'li yıllarda Atina siyasetinde etkin rol oynamış olan Alkibiades'in mezar anıtını (*mnema*) ziyaret etmiştir; bu önemli devlet adamı adına her yıl bir öküz adanması ve yeni bir heykelinin yapılması emrini vermiştir.⁹² Melissa yerleşiminin Synnada'ya ulaşmadan önce Balçıkhisar'daki tepe üzerinde kalıntıları görülen yerleşim önerilmiştir.⁹³ Eğer bu yerleştirme doğru kabul edilirse, Hadrianus'un da Cicero gibi Apameia'dan sonra Tatarlı üzerinden kuzeye doğru Synnada'ya uğradığını öngörebiliriz. Dolayısıyla günümüzdeki yollardan, daha güneyden ve düz giden Dinar-Tatarlı-Göcen-Akkonak-Çay yolu yerine biraz daha dolambaçlı olan Dinar-Tatarlı-Balçıkhisar-Şuhut-İnli-Çay güzergâhını kullanmış olabilir. Hadrianus'un Synnada ve Dokimeion civarındaki mermer ocaklarının durumunu gözden geçirmek için de yakındaki Melissa'ya saporak uğramış olabileceği düşünülmektedir.⁹⁴ Onun Melissa'dan sonra Antiokheia'ya kadar uğradığı yerler bilinmese de, Synnada'dan sonra Augustus yolu boyunca Via Sebaste, Via Pappa-Tiberiopolis üzerinden Ikonion'a ulaşmış olmalıdır. Ancak Sebaste'nin kuzeyine doğru Hadrianopolis olarak adlandırılan bir başka kentin ve Galatia eyaletine ait bu bölgedeki

⁸⁵ *Hist. Aug.*, Hadrianus XIII.6; *IG* II/III (2) 2040.

⁸⁶ Kaya-Özcan 2016, 501. Bu konuda Hieronoymos'un *Khronika*'sına (s.220) ve diğer ilk el kaynaklara atıf için bkz. Birley 2003, s.431, dipnot 39.

⁸⁷ İlgili yazıt için bkz. Syme 1988, s.163.

⁸⁸ Rehm 1958, nos. 254, 356.

⁸⁹ Ayrıca Lykia'da Patara kentinin yöneticisi Mettius Modestus muhteşem bir kemer diktirdiğinden bunun Hadrianus'un ziyareti ile bağlantısı olabileceği iddia edilmektedir (Birley 1997, s.222-223). Yazıt için bkz. *IGR* III 668. İlgili yazıtın yorumu için bkz. Bowersock 1985, s.82 vd.

⁹⁰ *IGR* IV 1033.

⁹¹ Birley 2003, s.431, dipnot 45.

⁹² *Ath. Deip.* XIII.574 vd.

⁹³ Ramsay 1890, s.36. Melissa'nın lokalizasyonu için ayrıca bkz. Robert 1980, s.257 vd.

⁹⁴ Atina'daki büyük yeni binalardan birisinin süslenmesi için 100 kolonluk Phrygia mermeri başışlamaya karar vermiştir ve ayrıca onun Phrygia'daki varlığı iki sikke ile teyit edilmektedir (Birley 1997, s.223-224).

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

çok geniş imparatorluk mülklerinin varlığı onun ana yoldan saptığına da işaret edebilir.⁹⁵

Hadrianus'un İkonion'dan sonra daha önceden Kappadokia Garsaura'sı olarak adlandırılan Roma *colonia*sı olan Arkhelais kentinde kalmış olması oldukça mantıklıdır. Kappadokia yöneticisinin İmparatorun geldiği MS 129 yılında Hadrianus adına tapınakların imar edilmesi emrini vermesi tesadüf olmasa gerektir.⁹⁶ Ayrıca Lykaonia bölgesinde iken güneydeki Sidamaria kentine de uğramış olabilir, çünkü kent meclisi inşa edilen bir hamamı onun adına vakfetmiştir.⁹⁷ Bu üçüncü seyahatinin ilk kısmı MS 129/130 yılı kışında Antiokheia'da son bulmuştur⁹⁸ ve buradan Melitene (Malatya) ve kuzey bölgelerine uğramış olabileceği önerilmektedir.⁹⁹ Hadrianus'un Antiokheia'dan ayrıldıktan sonra izlediği geri dönüş güzergâhı ise hala tartışma konusudur.¹⁰⁰ Bu veriler dikkate alındığında, Hadrianus'un anayoldan sapmadığı kısımlarda Ephesos'tan İkonion'a kadar Cicero'nunki ile aynı güzergâhı izlediği görülmektedir.¹⁰¹ İkonion'dan sonra doğrudan doğruya giden Pers Kraliyet Yolu ana güzergâhını takip ederek Arkhelais'a ve buradan da tekrar güneye Ulukışla-Pozantı üzerinden Kilikia Kapıları'na yöneldiğini söyleyebiliriz. Ancak onun Laranda'nın 47 km. kuzeybatısındaki Sidamaria kentine de uğramış olma ihtimali, tıpkı Cicero gibi Karadağ'ın güneyinden giden İkonion-Derbe-Laranda-Kybistra güzergâhını da izlemiş olabileceğini önermektedir.

Özetle, Ksenophon'un Kelainai'dan sonraki aktarımlarının Herodotos'un kilerle uyumadığı gözükmektedir. Doğal olarak burada özellikle Ksenophon'un Kelainai'dan sonra kuzey doğruya, Banaz'a doğru yönelmesi ve sonrasında tekrar Afyonkarahisar üzerinden İkonion'a doğru ilerlemesi farklılık oluşturmaktadır. Afyonkarahisar'dan Polatlı Yassihöyük/Gordion, Ankyra ve oradan Hititlerin başkenti Hattuşa'ya doğru uzanan bir yol daha olduğu bilinmektedir.¹⁰² Hitit krallarının batıya düzenledikleri seferlerinde bu yolu yoğun bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Büyük Kyros da Kroisos'a karşı seferinde bu yolu kullanmış olmalıdır. I. Kserkses'in ise daha güneyden, Kızılırmak muhtemelen Anavos'ta geçildikten sonra, Nevşehir ve Aksaray üzerinden Konya ve Dinar'a giden yolu kullanma ihtimali yüksektir. Sonrasında da Dinar'dan Sardes'e kadar uzanan Ksenophon ve Genç Kyros'un izlediği güzergâhı takip etmiştir. I. Kserkses'in batıda izlediği Kraliyet Yolu'na doğudan Fırat Nehri geçilerek,¹⁰³ Matiene'den sonra Armenia'ya girilerek ulaşılmaktadır. Dolayısıyla Herodotos'un bahsettiği ve üzerinde hızlı posta sisteminin işlediği bu ana Pers Kraliyet Yolu güzergâhının doğudan batıya doğru, aşağıda Strabon'un da değineceği, Nusaybin-Mardin-Diyarbakır-Malatya-Kayseri-Nevşehir-Aksaray-Konya modern yolunu takip ettiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan Ksenophon ve Genç Kyros, tıpkı Cicero ve

⁹⁵ Birley 1997, s.223.

⁹⁶ Birley 1997, s.224. Hadrianus'un Kappadokia'da bulunması hakkında ayrıca bkz. *Hist. Aug.*, Hadrianus XIII.7.

⁹⁷ *IGR III* 273, 1487.

⁹⁸ Mal. *Khron.* 278.

⁹⁹ Syme 1988, s.163-164.

¹⁰⁰ Syme 1988, s.164-165; Kaya-Özcan 2016, s.502.

¹⁰¹ Bkz. Harita 5.

¹⁰² Debord 1995, s.95.

¹⁰³ French (1998, s.18) muhtemelen Tomisa'nın batısında Piro'ta geçildiğini bildirmektedir.

Hadrianus gibi Ikonion'dan sonra Kilikia Kapıları'na kadar daha güneyden, Karadağların kuzey ve güneyinden giden iki güzergâhtan birisini kullanmışlardır. Mevcut deliller doğrultusunda Cicero'nun Karadağların güneyinden Ksenophon ve Genç Kyros'un ise kuzeyinden giden yolu kullanma ihtimalleri öne çıkmaktadır. Bugünkü Konya-Ereğli-Pozantı-Gülek Boğazı yoluna denk gelmektedir. Büyük İskender de Pisidialılara karşı savaşını kazandıktan sonra, Askania (Burdur) Gölü etrafından Kelainai'ye ve buradan da Kilikia Kapıları'na geçmiştir.¹⁰⁴

Strabon

Herodotos'un Pers Kraliyet Yolu hakkındaki aktarımlarını destekler içerikteki en önemli bilgiler Strabon'dan gelmektedir. Aslında Strabon MÖ I. yy.'ın ortalarında yazdığı eseri günümüze kadar gelemeyen Ephesoslu Artemidoros'un 11 ciltlik coğrafya eserinden alıntı yapmıştır. O, bunun dışında MÖ III. yy.'ın ortalarında yazan meşhur coğrafyacı Kyreneli Eratosthenes'in eserlerinden de faydalanmıştır.¹⁰⁵ Strabon, Pers Kraliyet Yolu'nu Sardeis yerine Ephesos'tan başlatmakta ve doğuya doğru uzandığını bildirmektedir. Yol güzergâhı Maiandros Nehri boyunca ilerlemekte (Tralleis-Nysai/Sultanhisarı-Antiokeia /Azizabat üzerinden) ve Karia'nın Phrygia sınırında doğrudan Karoura'ya ulaşılmaktadır. Burasının Herodotos'ta geçen ve Sarayköy yakınlarında olduğu düşünülen Kydrara yerleşim yeri ile eşleşme ihtimali göz ardı edilmemelidir; çünkü Selçuk-Aydın-Nazilli üzerinden gelen bahsi geçen yol tam bu noktada Sardeis-Buldan üzerinden gelenle kesişmektedir.¹⁰⁶ Sarayköy'den sonra da Laodikeia ve Katekakaumene'ye yönelmektedir. Sonrasında Kelainai/Apameia-¹⁰⁷ Metropolis-¹⁰⁸ Khelidonia¹⁰⁹ ve Holmoi'a¹¹⁰ oradanda, belki de Ksenophon'da Thymbriion olarak adı geçen Philomelion üzerinden Tyriaion'a gelmektedir. Strabon,

¹⁰⁴ Stark 1958, 120. B. İskender, Halikarnassos kuşatmasından sonra Lykia dağları boyunca Pamphylia Ovası'na oradan da kuzeye doğru Gordion'a yönelmiştir. Bugünkü Fethiye-Korkuteli-Antalya-İsparta-Dinar üzerinden Gordion'a ve dönerken de Afyonkarahisar-Konya üzerinden Gülek Boğazı'na ilerlemiş olmalıdır.

¹⁰⁵ Strab. 2.1.7, 23-27, 33; 11.8.9, 12.4-5; 15.1.11, 2.8; McPhail 2011, s.41-42.

¹⁰⁶ French (1998, s.21), Selçuk-Sarayköy arasındaki modern yolun yaklaşık 134 km. olduğunu bildirmekte ve bunun üzerinden hesaplama yapmaktadır. Oysaki aradaki mesafe, Selçuk'tan doğrudan otoban'a çıkmadan Germencik üzerinden Sarayköy'e kadar yaklaşık 155 km.'dir (Otoban üzerindeki Belevi Tümlüsü üzerinden 165 km.). French, Strabon'daki bu mesafeyi uzun *parasange* hesabı üzerinden 131.92 km. ve kısa *parasange* hesabı üzerinden 178.27 km. olarak hesaplamaktadır. Aslında ikisinin ortasında bir hesaplama yapılırsa neredeyse günümüz mesafesine denk gelmektedir.

¹⁰⁷ Kelainai/Apameia kenti şüphesiz kervan taşımacılığının yapıldığı kentlerden birisiydi. Bu trafiği kontrol edenler de Lydialılar olmuştur. Özellikle paranın kullanılmasıyla ticaret daha da kontrol edilebilir hale gelmiş ve bu sistemin sonucu da tüccar yöneticiler doğmuştur. Herodotos'tan Kelainai kentinde Atys oğlu Pythios adında çok zengin bir yöneticinin ikamet ettiğini öğreniyoruz (VII.27.1). Kent aynı zamanda I. Dareios'un seferi için de büyük miktarda para yardımında bulunmuştur.

¹⁰⁸ Çöl Ovası'nda Tatarlı önerisi için bkz. French 1998, s.21.

¹⁰⁹ Karaadilli'nin kuzeyinde Çamur Ovası'nda yer aldığı önerisi için bkz. French 1998, s.21.

¹¹⁰ Afyon-Çay'ın güneybatısında Karamık Ovası'nda yer aldığı önerisi için bkz. French 1998, s.21.

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

Ksenophon'un aksine İkonion'da yolun kuzeye doğru Garsaura/Arkhelais'a yöneldiğini bildirmektedir. Garsaura/Arkhelais'a ulaşmadan önce Katakekaumene (Konya-Yorgan Ladik-Halıcı Köyü) ve sonrasında Koropassos'tan¹¹¹ geçilmektedir. Kappadokialıların merkezi Mazaka/Kaeseria'dan önce Soandos¹¹² ve akabinde Sadakhora¹¹³ üzerinden ilerlediği bildirilmektedir. Euphrates Nehri geçildikten sonra da Tomisa'ya ulaşılmaktadır (muhtemelen Pirot-Habibuşağı). Dolayısıyla Strabon'un Pers Kraliyet Yolu tarifi Herodotos'ta bahsi geçen I. Kserkses'in güzergâhı ile genel hatlarıyla uyuşmaktadır. Strabon ayrıca bu yolun Ephesos'tan doğuya seyahat edenler tarafından sürekli olarak kullanıldığını bildirmektedir.¹¹⁴ Günümüzde Aydın-Denizli-Dinar-Çay-Konya-Aksaray-Kayseri-Malatya-Diyarbakır-Mardin modern yol güzergâhına denk gelmektedir.¹¹⁵

Strabon'un MÖ I. yy. sonları, dolayısıyla Augustus döneminde eserini yazdığını dikkate alırsak Pers Kraliyet Yolu sisteminin aynı zamanda Roma yol sisteminin bel kemiğini oluşturduğunu kabul etmemiz gerekmektedir.¹¹⁶ Kısmen parçalı olsa da, Roma döneminde hazırlanan Tabula Peutingeriana'da da yolun geçtiği güzergâhlar belirtilmektedir. Roma'da orijinalde mermer üzerine kazındığı düşünülen İmparatorluk yol rehberlerinin en son MS III. yy. civarında hazırlanan da dahıl olmak üzere bir kaç kez yenilenerek haritaları çizilmiştir ve Tabula Peutingeriana gibi günümüze kadar gelen kopyasının MS 1265 yılında hazırlandığı öne sürülmüştür.¹¹⁷ Ramsay, Peutingeriana

¹¹¹ Belki Tutupbeli Hacımurat Hanı yakınındaki büyük höyüktür (French 1998, s.21)

¹¹² Nevşehir'in yaklaşık 40 km. güneydoğusunda Soğanlı olma ihtimali için bkz. French 1998, s.21.

¹¹³ İncesu olma ihtimali için bkz. French 1998, s.21.

¹¹⁴ XIV.2.29.

¹¹⁵ Bkz. Haritalar 3.1, 3.2.

¹¹⁶ Roma yollarının eski Pers Kraliyet Yol sisteminin devamı olabileceğine dair görüş için bkz. Ball 2016, s.283.

¹¹⁷ Cameron 2019, s.76. Peutingeriana haritasının MS 800 yılından itibaren Romalıların da imparatoru olan ve Carolingian İmparatorluğu'nu kuran Frenk kökenli Charlemagne (veya Büyük Charles) tarafından hazırlatıldığı önerisi için bkz. Albu 2005, s.136-148. Bunun dışında MS 333-334 yıllarında Fransa'da Bordeaux'lu bir hacı tarafından yazılan, İtalya'dan Tuna Vadisi'ne ve buradan Konstantinopolis, Küçük Asya ve Syria üzerinden kutsal toprakların bulunduğu İerusalem'e kadarki gidiş ve geliş seyahatini aktaran Itinerarium Burdigalense'de, Ankyra'dan Arkhelais-Tyana-Faustiniana-Podandos-Pylai-Tarsos-Mapsuestia-Epiphanian-Alexandria'ye kadar uzanan hattın haritalandırması yapılmıştır (French 2016, s.85, Harita 3). Bunların dışında konuyla ilgili faydalanabileceğimiz diğer kaynak Itinerarium Antonini'dir. İmparatorluğun çeşitli yolları boyunca yol istasyonları ve mesafelerin kaydından oluşan bu yol rehberi geleneksel olarak Antoninus Pius dönemine atfedilse de, günümüze kadar gelen kopyasının aslında Caracalla tarafından hazırlatılmış olabileceği düşünülmektedir. Muhtemelen Augustus yönetimi altında yürütülen bir yüzey araştırmasına dayalı resmi belgelere dayandığı gözükmektedir. Peutingeriana haritasındaki benzer yol güzergâhı bu yol rehberinde Tarsos'tan sonra daha güneyden doğuya doğru Mallos-Aegeai-Epiphanian ve Aleksandria hattı olarak verilmektedir. Pers Kraliyet Yolu ana güzergâhı ile bağlantılı olarak; doğuda, kısmen siyah çizimle belirtilse de, Garsaura/Arkhelais-Mazaka/Caesarea ve özellikle Mazaka/Caesarea'dan sonra Konduzalaba (?)-Komana-Kokusos-Arabissos-Arka ve Melitene, batıda ise Sardeis-Philadelphia-Tripolis-Hierapolis hattı açıkça belirtilmektedir (French 2016, s.84, Harita 2).

haritasına göre ana güzergâhı şöyle vermektedir: Ephesos, Magnesia, Tralleis, Nysa ve Mastaura (Tabloya eklenebilir), Antiokheia, Karoura, Attoudda (eklenebilir), Laodikeia, Kolassai ve Sanaos (eklenebilir), Apameia, Metropolis (eklenebilir), Euphorbion, Syannada, Lysias (eklenebilir), Iulia, Philomelion, Tyriaion (eklenebilir), Laodikeia Katakekaumene, Savatra, Koropassos (eklenebilir), Arkhelais, Soandos ve Sakasena (eklenebilir), Kaesareia (Mazaka), Arasaksa, Erpa, Koduzabala, Ptanadaris ve Arabissos (eklenebilir), Arga ve Melitene.¹¹⁸ Burada verilen Magnesia (Manisa) kenti Sardeis'ten batıya doğru yol uzatıldığında ana güzergâh kapsamında kabul edilebilir. Kelainai/Apameia'dan sonra da Synnada'nın güneyinden geçen yol üzerinden Philomelion'a gidilmektedir. Tabloda verilen Antiokheia, Iulia, Arkhelais ve Kaesaria gibi bazı yerleşimler ise Hellenistik ve Roma döneminde kurulmuş veya isimleri değiştirilmiştir.

Aynı zamanda French, Anadolu'da Roma dönemi ile ilgili çalışmasında Peutingeria haritasına göre yol güzergâhlarının çalışmasını yapmıştır. Onun bu çalışması dikkate alındığında Pers Kraliyet Yolu'nun ana güzergâhının Roma dönemindeki muadilini şu şekilde açıklayabiliriz: (a) Yolu Sardeis'ten başlatırsak, ilk etapta Sardeis-Philadelphia-Hierapolis-Laodekia-Apameia güzergâhı net bir şekilde verilmektedir. (b) Yolu Ephesos'tan başlatırsak, Ephesos-Tralleis-Nysa'dan sonra Laodikeia'a ulaşmadan önce Karoura'da Sardeis'ten gelenle birleşmektedir (c) Kelainai/Apameia'dan sonra French'in haritasında 62 olarak numaralandırdığı kuzey doğuya doğru uzanan Syannada yol ayrımında daha güneyden giden hat, Apollonia ve Eğridir Gölü'nün kuzeyinden Philomelion'a kadar uzanmakta ancak hattın yine bir kısmı belirsiz siyah çizgi ile belirtilmektedir (d) Philomelion'dan sonra Laodikeia Katakekaumene /Kombusta'ya geçilmektedir ancak Ikonion'a uğramadan Savatra'ya kadar yol doğrudan uzatılmaktadır; Savatra'dan sonra Garsaura/Arkhelais ve Mazaka/Kaesaria'ya kadar uzanan hat, kırmızı yerine siyahla; Kaesaria-Komana-Kokusos-Arabissos-Melitene güzergâhı ise net olarak çizilmiştir.¹¹⁹ Yukarıda açıkladığımız diğer antik kaynaklardaki karşılaştırmalı verilerle French'in verdiği Sardeis'ten Kelainai/Apameia'ya, Mazaka/Kaesaria'dan Melitene'ye kadarki güzergâhla ilgili öngörülerini birbirleriyle uyuşturmaktadır. Ancak ana Pers Kraliyet Yolu'nun Apameia'dan sonra Philomelion'a kadarki güzergâhı Syannada'nın güneyinden Metropolis üzerinden geçerek Afyon/Çay Ovası'na ve buradan da Philomelion'a geçebilir. Yine bu yol Laodekia Katakekaumene/Kombusta'dan Ikonion'a ve buradan da Savatra üzerinden Garsaura/Arhelais ve Mazaka/Kaesaria'ya ulaşmaktadır. Dolayısıyla French'in bu kısımlarla ilgili belirsiz kalmasının sebebi, üzerinden modern yollar geçtiğinden mil taşlarıyla ilgili yeterli verilere ulaşamaması veya Roma döneminde artık Pers Kraliyet Yolu'nun bu kısımlarının ana güzergâh olmaktan çıkarılmış olması olabilir.

SONUÇ

Pers Kraliyet Yolu ile bağlantılı antik kaynakların tamamı karşılaştırılarak analiz edildiğinde, yolun batıdan doğuya doğru uzanan güzergâhı hakkında şu çıkarımlarda

¹¹⁸ Liste için bkz. Ramsay 1890, s.49.

¹¹⁹ French 2016, s.86, Harita 4.

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

bulunabiliriz; (a) batıda iki ana *metropolisten* başlamaktaydı, Ephesos ve Sardeis (b) Pers satraplık merkezi olduğu dikkate alındığında Sardeis'ten sonra doğuya doğru uzanan kısmı, hızlı aktarmalı posta taşımacılığının ana damarını oluşturan belli mesafelerdeki istasyonlar ve hatta dinlenme yerleri gibi daha iyi olanaklara sahip olmalıydı (c) Ephesos ve Sardeis'ten uzanan yol güzergâhları Denizli Sultanhisari'nda birleşmekte ve Batı Anadolu'nun en önemli kavşak noktasını oluşturan Kelainai/Apameia'ye kadar ortak güzergâhtan ilerlemekteydi (d) Kelainai'den sonra yol ikiye ayrılmaktaydı; (i) ilki kuzeye doğru Synnada-Dokimeion-Pessinus-Polatlı/Gordion/Yassihöyük-Ankyra hattı üzerinden çatal yaparak doğuda Boğazköy (Hattuşa) ve güneyde Yozgat/Kerkenes'e doğru ilerlemekteydi, buradan da güneyde Mazaka/Kaesaria'da kısmen Herodotos ve doğrudan Strabon'un tarif ettiği ana Pers Kraliyet Yolu ile birleşmekteydi. (ii) ikincisi ana Pers Kraliyet Yolu hattından ilerlemekteydi ve Kelainai'den sonra kuzey doğuya doğru Synnada (Şuhut) yakınlarından Çay'da Kaÿstrou-Pedion'a, oradan da Philomelion ve Ilgın (Tyriaion?) üzerinden İç Anadolu bölgesinin kavşak noktası olan Ikonion'a kadar uzanmaktaydı (e) Ikonion'da yol birisi Pers Kraliyet Yolu'nun ana hattından ilerlemek üzere üçe ayrılmaktaydı; (i) ilki Karadağların güneyinden güney doğuya doğru Karaman, Derbe ve Laranda üzerinden Kybistra'ya ulaşmaktaydı (ii) ikincisi Karadağların kuzeyinde ovalık İsmil-Karapınar üzerinden uzanarak yine Kybistra'da güneyden gelen yolla birleşmekteydi (iii) bu iki kol Kybistra'dan sonra güneye doğru Kilikia Kapıları üzerinden Tarsos'a ve buradan da Amanos dağlarındaki Syria (Suriye) Kapıları üzerinden Bağdat'ın kuzeyinde Babylon ve Susa'ya kadar uzanmaktaydı (f) Ikonion'dan sonra biraz kuzey doğuya doğru ilerleyerek Pers Kraliyet Yolu'nun ana hattını oluşturan yol ise Garsaura/Arkhelais-Nevşehir-Mazaka/Kaesaria-Melitene-Diyarbakır-Mardin ve Assyria (Kuzey Irak)'daki önemli yerleşim yerlerinden geçerek Susa'ya kadar uzanmaktaydı. Dolayısıyla bu ana Pers Kraliyet Yolu Anadolu içinde en uzun olanıdır. Pers Akhaimenidai merkez başkentleri ile Assyria'dan Batı Anadolu'ya kadar uzanan yerleşim yerleri arasındaki bağlantının üzerindeki hızlı aktarmalı posta sistemi ve diğer entegre yol ağlarıyla birlikte devam ettirilmesinde büyük rol oynamıştır. Böylelikle planlı ve organize bir siyasi kontrol sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Aynı yol sistemi birtakım güzergâh değişikliklerine rağmen Roma ve Doğu Roma, Sasani, Abbasi, Sulçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yenilenmeye ve kullanılmaya devam etmiştir.

KAYNAKLAR

a. Antik Kaynaklar

- Arr. *Anab.* (= Arrianus, *Anabasis*)
Arrian. With an English translation by P. A. Brunt, vols. I-II. Cambridge, Mass.- London 1976-1983 (The Loeb Classical Library).
- Ath. *Deip.* (= Athenaios, *Deipnosophistai*).
The Deipnosophists. With an English translation by C. B. Gullick, vols. I-VII. London 1927-1999⁶.
- Cic. *Att.* (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*)
Letters to Atticus. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vols. I-IV. Cambridge, Mass.-London 1999 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Fam.* (= Cicero, *Epistulae ad Familiares*)
Letters to Friends. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vols. I-III. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).
- Curt. (= Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*)
Quintus Curtius Rufus. With an English translation by J. C. Rolfe. Cambridge, Mass.- London 1946 (The Loeb Classical Library).
- Diod. (= Diodorus Siculus)
Diodorus of Sicily. With an English translation by C. H. Oldfather, vols. I-VI; C. H. Sherman, vol. VII; C. B. Welles, vol. VIII; R. M. Geer, vols. IX-X; F. R. Walton, vols. XI-XII. Cambridge, Mass.-London 1933-2004 (7) (The Loeb Classical Library).
- Hdt. (= Herodotos)
Herodotus. With an English translation by A. D. Godley. Cambridge, Mass.- London 1920 (The Loeb Classical Library).
Herodot Tarihi. Çev. : M. Ökmen - A. Erhat, İstanbul 1991².
- Hist. Aug.* *Historia Augusta* The Text on Lacus Curtius.
www.penelope.uchicago.edu.
- IG* *Inscriptiones Graecae*. www.epigraphy.packhum.org.
- IGR* *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes*.
www.epigraphy.packhum.org.
- KBo Keilschrifttexte aus Boghazköi, Heft 1-33. Leipzig, daha sonra Berlin 1920-1990 (Yayını devam etmekte).
Orijinal kaynak için faydalanan makale: A. Kryszeń, "Towards a Reconstruction of Hittite Geography-The Case of Šallapa", *Palamedes, A Journal of Ancient History* 7, 2012, s.5-24.
- Ksen. *Anab.* (= Ksenophon, *Anabasis*)
Anabasis I-VII. With an English translation by C. L. Brownson.

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarları ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

- Cambridge, Mass-London 1968 (The Loeb Classical Library)
- Ktes. (= Ktesias, *Fragmenta*)
The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus (PhD Thesis). Translation and Commentary with an Introduction by A. Nichols. University of Florida 2008.
- KUB *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Heft 1-60. Berlin, 1921-1990 (Yayını devam etmekte).
Orijinal kaynak için faydalanan makale: A. Kryszeń, “Towards a Reconstruction of Hittite Geography-The Case of Šallapa”, *Palamedes, A Journal of Ancient History* 7, s.5-24.
- Mal. *Khron.* (Iannes Malalas, *Khronographia*)
The Chronicle of John Malalas. A Translation by E. Jeffreys et al. University of Sydney 2006.
- Paus. (= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*)
Pausanias. Pausanias Description of Greece. With an English Translation by W. H. S. Jones - H. A. Ormerod, vols. I-IV. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1918.
- Plin. *nat.* (= G. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*)
Pliny the Elder. The Natural History. With an English translation by J. Bostock, London 1855.
- Strab. (= Strabon)
The Geography of Strabo. Edited and Translated by H. L. Jones. Cambridge, Mass.- London 1924 (The Loeb Classical Library).
- Val. Max. (= Valerius Maximus, *facta et dicta memorabilia absoluti, ambusiti, damnati, externi*)
Valerius Maximus' Memorable Deeds and Sayings: Book 1. With an English translation by D. Wardle. Oxford and New York 1998.

b. Modern Literatür

- Albu 2015 E. Albu, “Imperial Geography and the Medieval Peutinger Map”, *Imago Mundi* 57/2, s.136-148.
- Anderson 1898 J. G. C. Anderson, “A Summer in Phrygia II”, *Journal of Hellenic Studies* 18, s.81-128.
- Aster 2015 S. Z. Aster, “An Assyrian Bit Mardite Near Tel Hadid?”, *Journal of Near Eastern Studies* 74, s.281-288.
- Ball 2016 W. Ball (2 nd ed.), *Rome in the East: The Transformation of An Empire*, London/New York.
- Baran 2016 A. Baran, “Kerkenes Kazısı 2012-2013 Yılları Çalışmaları ve Yerleşimin Tanımlanması Üzerine Değerlendirmeler”, *Mediterranean Journal of Humanities* 6/2, s.49-87.

- Beckman 1999 G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts* (WAW 7), Atlanta.
- Beckman et al. 2011 G. Beckman-T. Bryce- E. Cline, *The Ahhiyawa Texts*, Atlanta.
- Birley 1997 A. R. Birley, *Hadrian: The Restless Emperor*, London/New York.
- Birley 2003 A. R. Birley, "Hadrian's Travels", *The Representation and Perception of Roman Imperial Army, Proceedings of the Third Workshop of the International Network Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B.C. - A.D. 476)*, Rome, March 20-23, 2002. Editörler: O. Paul Erdkamp-G. de Kleijn Hekster-T.A.M. Mols Stephan-L. de Blois, Amsterdam, s.425-441.
- Bowersock 1985 G. W. Bowersock, "Hadrian and metropolis", *Bonner Historia Augusta Colloquium 1982/3*, s.75-88.
- Briant 2002 P. Briant, *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*, Eisenbrauns.
- Bryce 1998 T. Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford.
- Calder 1925 W. M. Calder, "The Royal Road in Herodotus", *The Classical Review* 39.1/2, s.7-11.
- Cameron 2019 H. Cameron, *Making Mesopotamia: Geography and Empire in a Romano-Iranian Borderland*, Leiden/Boston.
- Colburn 2013 H. P. Colburn, "Connectivity and Communication in the Achaemenid Empire", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 56, s.29-52.
- Crawford 1995 H. Crawford, "Croesus of Sardis and the Lydian Kingdom of Anatolia", *Civilizations of the Ancient Near East II*. Editör: J. M. Sasson, New York, s.1173-1183.
- Crowfott 1899 J. W. Crowfoot, "Exploration in Galatia cis Halym", *Journal of Hellenic Studies* 19, s.34-51.
- Demir 2019 M. Demir, "Eski Anadolu Tarihyazıcılığında Ksenophon'un Yeri ve Önemi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/68, s.345-357.
- Destephen 2019 S. Destephen, "The Time Travelling Emperor: Hadrian's Mobility as Mirrored in Ancient and Medieval Historiography", *Scripta Classica Israelica* 38, s.59-82.
- Duman-Konakçı 2006 B. Duman - E. Konakçı, "Kolassai: Höyük, Kalıntı ve Buluntuları", *Arkeoloji Dergisi* 8/2, s.83-110.
- Duman 2008 B. Duman, "Anaua'nın (Sanaos) Lokalizasyonu Üzerine Düşünceler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, s.43-64.
- Duran 2015 M. Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 34, s.61-86.
- Duran 2016 M. Duran, *Pers Ordu Teşkilatı, MÖ.6-4. Yüzyıl (Doktora Tezi)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

- Essex 1908 S. E. Essex, *The Proconsulate of M. Tullius Cicero. Cicero's Government of the Province of Clicia (M.A Thesis)*, University of Nebraska.
- Floor 2001 W. Floor, "The Chapar-Khāna System in Qajar Iran", *Iran* 39, s.257-291.
- Forshaw 1977 L. H. S. Forshaw, "The Memnonian Road", *The Classical World* 70/7, s.454.
- French 1998 D. H. French, "Pre- and Early Roman Roads of Asia Minor. The Persian Royal Road", *Iran* 36, s.15-43.
- French 2016 D. H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol. 4. The Roads, Fasc.4.1 Notes on the Itineraria*, British Institute in Ankara 2010.
- Garstang 1943 J. Garstang, "Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map", *American Journal of Archaeology* 47/1, s.35-62.
- Garstang ve Gurney 1959 J. Garstang - O. R. Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London.
- Glover 2014 E. Glover, "The Eclipse of Xerxes in Herodotus 7.37: Lux A Non Obscurando", *Classical Quarterly* 64/2, s.471-492.
- How ve Wells 1912 W. W. How - J. Wells, *A Commentary on Herodotus, with introduction and appendixes*. vols. I-II. Oxford.
- Hunter 1913 L. W. Hunter, "Cicero's Journey to His Province of Cilicia in 51 B.C.", *Journal of Roman Studies* 3/1, s.73-97.
- Kaya ve Özcan 2016 M. A. Kaya - K. T. Özcan, "Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler", *Vir Doctus Anatolicus, Studies in Memory of Sencer Şahin (Sencer Şahin Adına Yazılar)*. Editörler: B. Takmer- E.N. Akdoğu Arca- N. G. Özdil, İstanbul, s.494-513.
- Kaya 2019 M. A. Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi 3-Helenistik Dönem*, İstanbul.
- Kessler 1997 K. Kessler, "Royal Roads and other Questions of the Neo Assyrian Communications System", *Assyria 1995: Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text-Corpus Project*. Helsinki, September 7-11, 1995. Editörler: S. Parpola-R. M. Whiting, Helsinki, s.129-136.
- Kuhrt 2014 A. Kuhrt, "State Communications in the Persian World", *State Correspondence in the Ancient World: From New Kingdom Egypt to the Roman Empire*, Editör: K. Radner, Oxford, 112-140.
- Kryszeń 2012 A. Kryszeń, "Towards a Reconstruction of Hittite Geography-The Case of Şallapa", *Palamedes*, 7, s.5-24.
- Larsen 1982 M. T. Larsen, "Caravans and Trade in Ancient Mesopotamia and Asia Minor", *Bulletin of the Society of Mesopotamian Studies* 4,

- s.33-45.
- Levine 1989 L. D. Levine, "K.4675+ - The Zamua Itinerary", *State Archives of Assyrian Bulletin* 3/2, s.75-92.
- Macqueen 1968 J. G. Macqueen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium BC", *Anatolian Studies* 18, s.169-185.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor II (Notes): To The End of Third Century After Christ*, Princeton University Press.
- McPhail 2011 C. McPhail, *Reconstructing Eratosthenes' Map of The World: A Study in Source Analysis (M.A. Thesis)*, University of Otago.
- Oguchi 1999 H. Oguchi, "Trade routes in the Old Assyrian period", *AL Rafidan* 20, s.85-106.
- Oppenheim 1967 A. L. Oppenheim (Tr. and Int.), *Letters from Mesopotamia: Official, Business, and Private Letters on Clay Tablets from Two Millennia*, Chicago/London.
- Özkan 2016 S. Özkan, "Batı Anadolu Tarihi Coğrafyası Hakkında Bazı Öneriler", *Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat, Ahmet Ünal'a Armağan*, Editörler: S. Erkut - Ö. S. Gavaz, İstanbul, s.405-418.
- Palmisano 2017 A. Palmisano, "Drawing Pathways from the Past: the Trade Routes of the Old Assyrian Caravans across Upper Mesopotamia and Central Anatolia", *Subartu* 39, s.29-48.
- Paradeisopoulos 2014 I. K. Paradeisopoulos "Route and Parasangs in Xenophon's Anabasis", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 54, s.220-254.
- Parpola 1987 S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*. SAA I., Helsinki.
- Radner 2014 K. Radner, "An Imperial Communication Network: The State Correspondence of the Neo-Assyrian Empire", *State Correspondence in the Ancient World: From New Kingdom Egypt to the Roman Empire*, Editör: K. Radner, Oxford, 64-93.
- Ramsay 1920 W. M. Ramsay, "Military Operations on the North Front of Mount Taurus", *Journal of Hellenic Studies* 40, s.89-112.
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, *Historical Geography of Asia Minor*, London.
- Rehm 1958 A. Rehm (ed.), *Didyma* 11. *Die Inschriften*, Berlin.
- Reinach 1892 S. Reinach, "Chroniques d'Orient (n° xxiv)", *Revue Archéologique* 19, s.65-155.
- Rennell 1830 J. Rennell, *The Geographical System of Herodotus Examined and Explained, by a Comparison With Those of Other Ancient Authors and With Modern Geography*, London.
- Rung 2006 E. Rung, "Some Notes on Karanos in the Achaemenid Empire", *Iranica Antiqua* 50, s.333-356.
- Silverstein 2007 A. J. Silverstein, *Postal System in the Pre-Modern Islamic World*, Cambridge.
- Stark 1958 F. Stark, "Alexander's March from Miletus to Phrygia", *The*

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kralliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

- Journal of Hellenic Studies* 78, s.102-120.
- Syme 1988 R. Syme, "Journeys of Hadrian", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 73, s.159-170.
- Şahoğlu 2005 V. Şahoğlu, "The Anatolian Trade Network and the Izmir Region during the Early Bronze Age", *Oxford Journal of Archaeology* 24/4, s.339-360.
- Thoneman 2003 P. J. Thoneman, "Hellenistic Inscriptions from Lydia", *Epigraphica Anatolica* 36, s.95-108.
- Tobin 2001 J. Tobin, "The Tarcondimotid Dynasty in Smooth Cilicia", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica XIII*, Editörler: E. Jean *et al.*, İstanbul, s.381-387.
- Vulliet 2011 F. H. Vulliet, "Letters as Correspondence, Letters as Literature", *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, Editörler: K. Radner-E. Robson, Oxford, s.486-507.
- Ünal 2003 A. Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul.
- Van Rookhuijzen 2017 J. Z. van Rookhuijzen, "Lost in Cappadocia Reconsidering Xerxes' visit to Kritalla (Hdt. 7.26)", *Mnemosyne* 70, s.281-289.
- Wagner ve Wilson 2019 B. Wagner-M. Wilson, "Why Derbe? An Unlikely Lycaonian City for Pauls' Ministry", *Tyndale Bulletin* 70/1, s.55-84.
- Wilkinson 1959 K. Wilkinson, *Cicero's Governorship of Cilicia (M.A. Thesis)* University of Birmingham.
- Williams 1996 F. Williams, "Xenophon's Dana and the Passage of Cyrus' Army over the Taurus Mountains", *Historia* 45/3, s.284-314.

SUMMARY

The existence of road networks in ancient Anatolia goes back to the Akkadian, Assyrian and Hittite periods. It is known that the Akkadian king Sargon (ca.2334-2279 BC) and his grandson Narām-Sîn (ca.2254-2218 BC) organized expeditions to Anatolia. Assyrian merchants also used the road networks between the central region of Assyria (Northern Iraq) and Southeastern and Central Anatolia since the beginning of the 2nd millennium BC, as they had a very intensive trade with Kültepe/Kaniş/Neşa in Anatolia. It is seen that Muṣili II (ca. 1321–1295 BC) and his army set out from from Boğazköy/Ḫattuša as far as Millawanda (Miletus?) and Apaša (Ephesus?) by progressing along the cities called by the names of Ancyra, Gordium, Pessinus, Amorium, Docimeium, Synnada, Celeanae/Apamea, Laodicea and Tralleis in Hellenic sources. This road today corresponds to Çorum/Boğazköy-Ankara-Polatlı-Dinar-Denizli-Aydın-Selçuk-Söke highway, whose part extending from Dinar to Balat or Selçuk coincides with the main route of the ancient Persian Royal Road.

The Persian Achaemenid Dynasty, having established postal stations and resting places at certain intervals from Susa to Sardis (Salihli/Sart Mustafa Village) in Western Anatolia, continued to use the fast mail system on the main route of the Persian Royal Road and the other road systems connected with this main artery. The debates about the

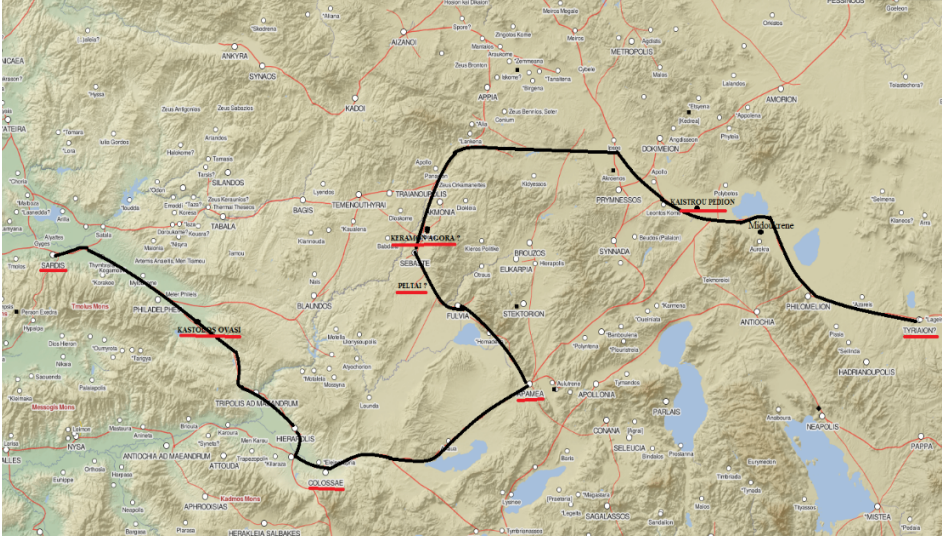
main route of the Persian Royal Road mentioned by Herodotus have been still going on. The main route as defined by Herodotus from East to West should follow the ancient road along the cities of Mazaca/Caesarae-Anavos-Nevşehir-Arkhelais (Aksaray)-Iconium (Konya)-Akşehir (Philomelium)-Afyon/Çay-Celeanae and Laodicea as far as Sardis. This road today extends to Salihli-Denizli-Afyon/Çay-Akşehir-Ilgın-Kadınhanı-Konya-Sultanhanı-Aksaray-Nevşehir route, Avanos and Kayseri. In addition to Herodotus, the observations in the travels of Xenophon and the Hellenic army and in those of Cicero and Hadrian also give information especially about the parts of the Persian Royal Road leading through the Cilician Gates.

Xenophon writing at the beginning of the 4th century BC details the southern parts of the main route of the Persian Royal Road from Sardis to Tarsus. This road diverges from the main route in Iconium and turns to Cilician Gates. During the summer and autumn of 51 BC, Cicero started his travel from Ephesus instead of Sardis as mentioned by Xenophon. He travelled the same route with Xenophon and Hellenic army from Laodicea to Iconium. But it seems that he followed a different route from Iconium to Konya Ereğli (Cybistra). The route of Cicero after Iconium runs from the south of Karadağ through Derbe and Laranda and today coincides with Konya-Karaman-Konya Ereğlisi-Ulukışla-Pozantı and Tarsus road. Xenophon and Hellenic army, on the other hand, headed towards Cybistra with a shorter road over the plain extending to the north of Karadağ and then to the Cilician Gates from around Tyana. This route today corresponds to Konya-İsmil-Karapınar-Konya Ereğli-Kemerhisar-Ulukışla-Pozantı and Tarsus road. The data that one can make another comparison about the route of the Persian Royal Road starting from Ephesus and going through the Cilicia Gates comes from the third trip of the Roman Emperor Hadrian in 128-129/130 AD.

Hadrian passed along Tralleis, Nysai and Laodicea. After Laodicea, he was welcomed in Colossae on his way and then reached Celeanae/Apamea. Before reaching the district of Çay, he arrived at Melissa. Later, it can be predicted that he stopped at Synnada towards the north over Tatarlı. Therefore, he may have used Dinar-Tatarlı-Balçıkhisar-Şuhut-İnli-Çay route, which is slightly more winding than the other modern roads today. Later, he reached Iconium via Çay and then Antiocheia. It is understood that Hadrian followed the same route as Cicero's from Ephesus to Iconium in parts where it does not deviate from the main road. It can be inferred that after the Iconium, he followed the main route of the Persian Royal Road, which goes directly east, to Archelais and from there to the Cilician Gates through Ulukışla-Pozantı.

The route of Strabo's Persian Royal Road starts from Ephesus and proceeds along the settlements of Tralleis-Nysae (Sultanhisarı)-Antiocheia (Azizabat)-Karoura/Kydrara-Celeanae/Apamea-Metropolis-Chelidonia-Holmoi Philomelium and Tyriaium. Strabo reports that in Iconium, the road moves northward to Catacecaumene (Konya-Yorgan Ladik, Halıcı Village)-Coropassus-Garsaura/Archelais-Soandus-Sadakhora-Mazaca/Caesarae-Tomisa route. This Persian Royal Road defined by Strabo is the main route and corresponds to the modern road via the cities of Aydın-Denizli-Dinar-Çay-Konya-Aksaray-Kayseri-Malatya-Diyarbakır and Mardin.

Harita 2.1. Ksenophon'da Yol Güzergâhı

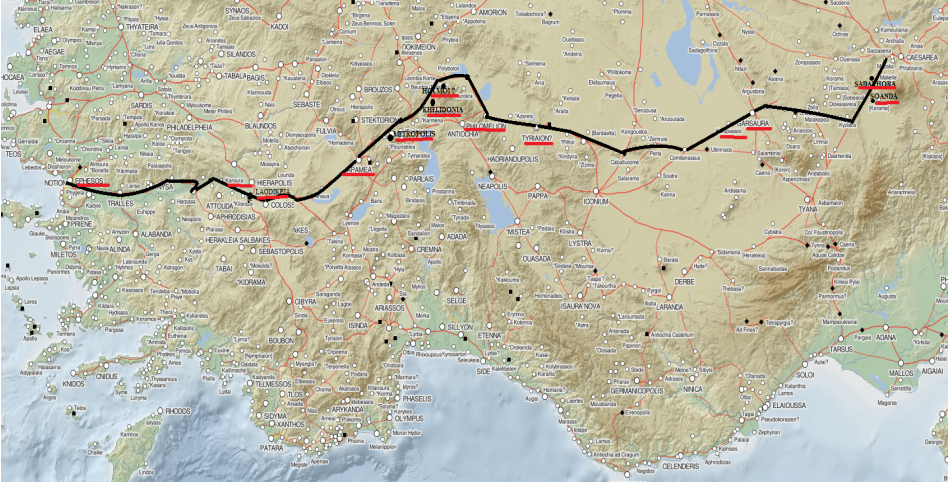

Harita 2.2. Ksenophon'da Yol Güzergâhı

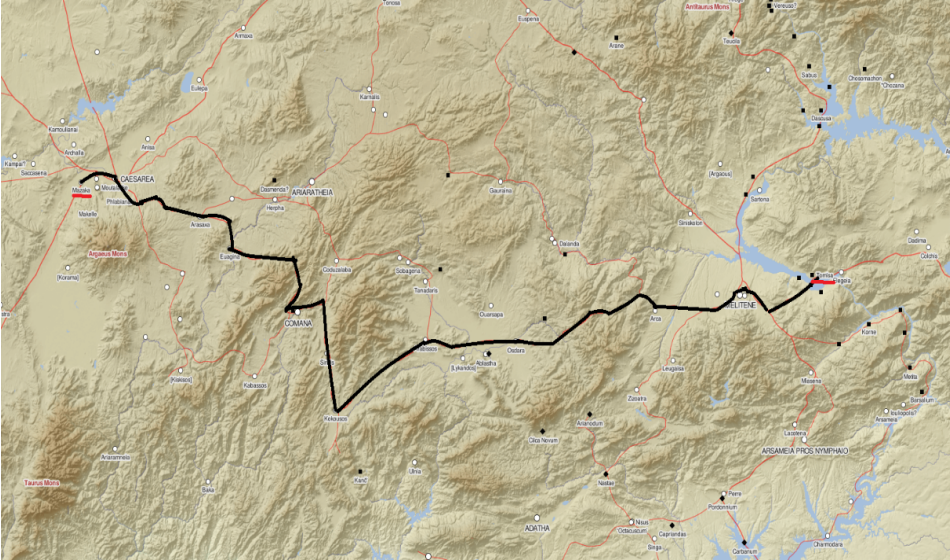

Harita 3.1. Strabon'da Pers Kraliyet Yolu Güzergâhı

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

Harita 3.2. Strabon'da Pers Kraliyet Yolu Güzergâhi

Harita 4.1. MÖ 51 yılında Cicero'nun Kilikia Seyahatinin Haritası (Hunter 1913, s.74).

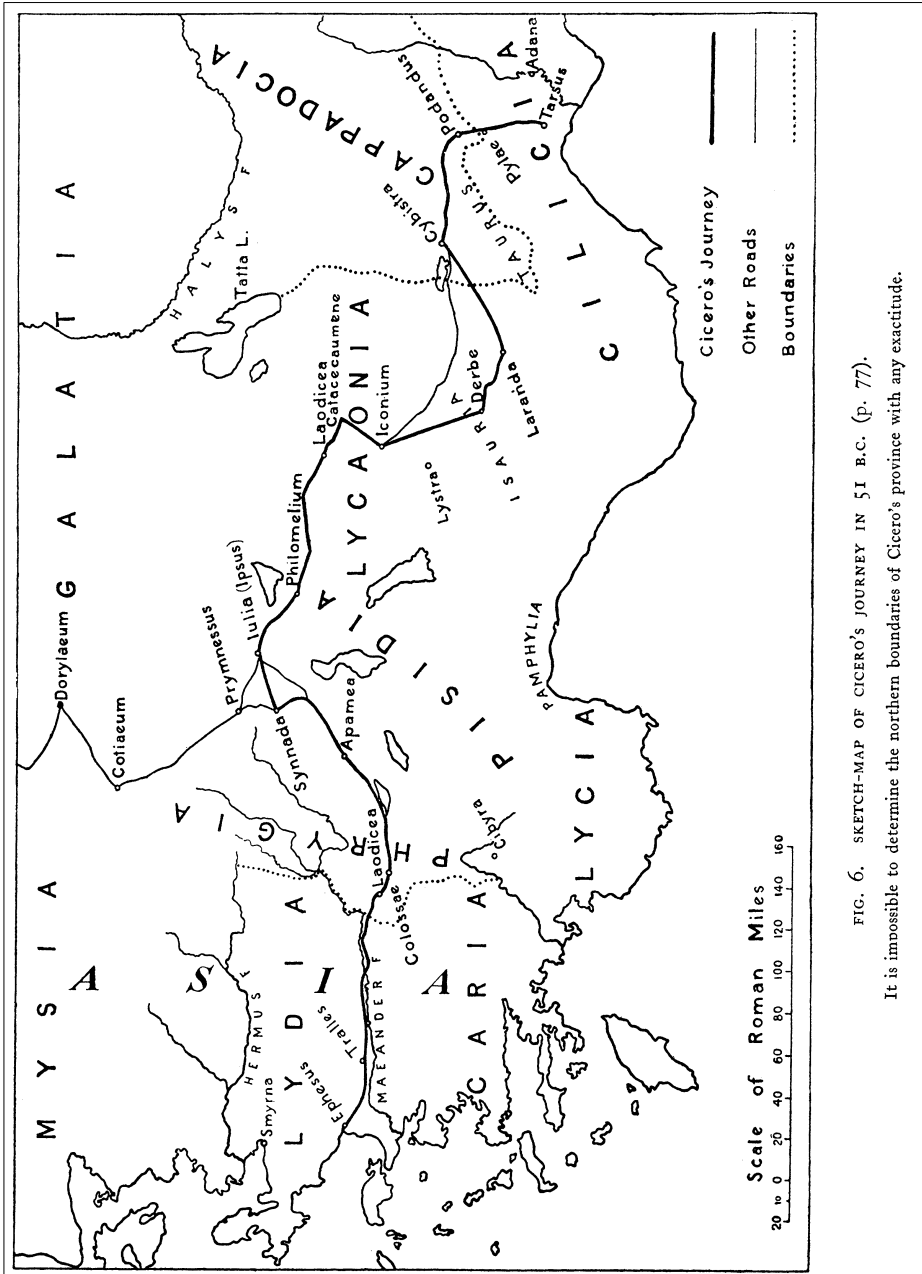
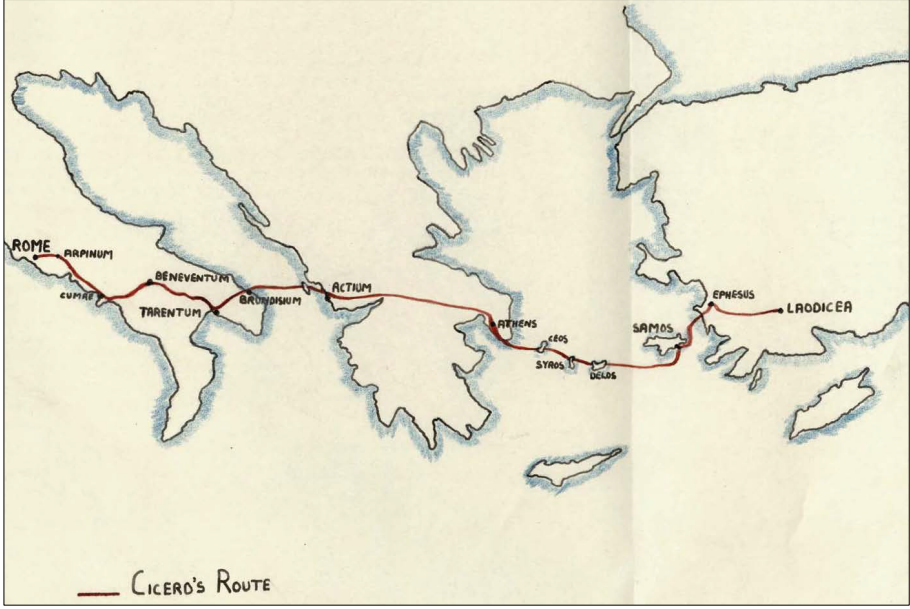

FIG. 6. SKETCH-MAP OF CICERO'S JOURNEY IN 51 B.C. (p. 77).

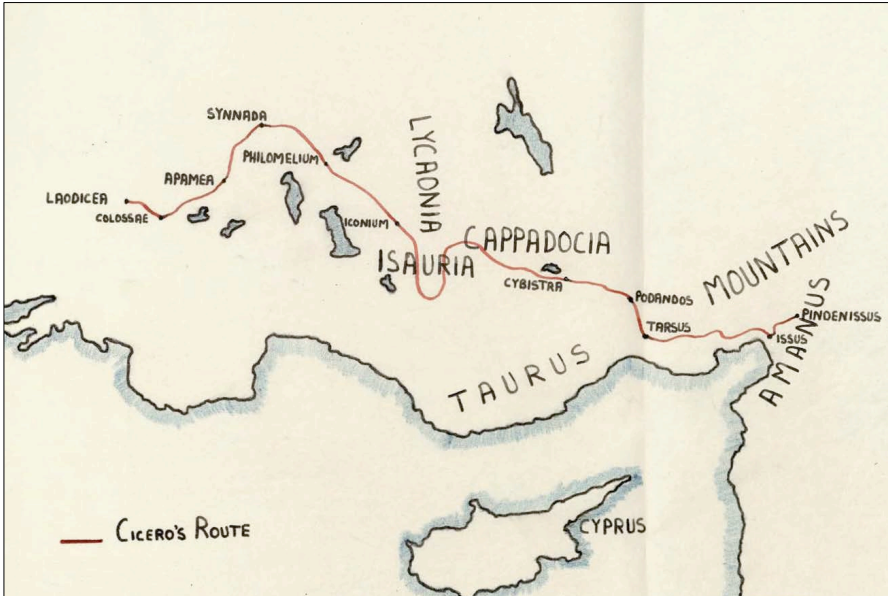
It is impossible to determine the northern boundaries of Cicero's province with any exactitude.

Harita 4.2. MÖ 51 yılında Cicero'nun Kilikia Seyahatinin Haritası (Wilkinson 1959, s.31).

Herodotos'ta Küçük Asya Pers Kraliyet Yolu: Diğer Antik Yazarlarınkı ile Karşılaştırılarak İncelenmesi ve Açıklanması

Harita 4.3. MÖ 51 yılında Cicero'nun Kilikia Seyahatinin Haritası (Wilkinson 1959, s.37).

Harita 5. MS 129-132 Yılları Arasında Hadrianus'un Seyahati (Destephen 2019, s.65).

